

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Ἑκτος

Συνδρομὴ ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ
1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτησία.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

27 Αὐγούστου 1878

ΠΑΝΟΜ ΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΒΑΜΒΑ'

Βάμβας.

Ἡ ἐπομένη αὐτοβιογραφία τοῦ ἀειμνήστου Βάμβας δὲν εἶνε ἀποπερατωμένη· ἐν αὐτῇ ἀφηγεῖται τὰ περὶ αὐτοῦ ὁ Βάμβας μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῆς Δραμαλείου στρατίας εἰς τὸ Ἀργολικὸν πεδῖον. Σ. τ. Δ.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΒΑΜΒΑ

«Πολλάκις μὲ παρεκάλεσας, φίλε Ι. Βαλέτα, νὰ γράψω πρὸς σὲ τὰ τοῦ βίου μου, καὶ μέχρι τοῦδε ὥκνουν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, μηδὲν ἄξιον λόγου βλέπων ἐν αὐτῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιμένεις τοσοῦτον εἰς τὴν αἴτησιν, ἄξιον λόγου κρίνων παρὰ σεαυτῷ, καὶ εἴ τι μικρὸν ὑπάρχει ἐν ἐμοί, ὑπενδίδω τελευταῖον ὡς πατὴρ φιλόστοργος εἰς τέκνον ἀγαπητόν.

Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ πρώτιστα μὲν, ὅτι ἐγεννήθην Χριστιανός· δεύτερον, ὅτι ἐκ γονέων πενήτων μὲν, πλουσίων ὅμως εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν, καὶ τρίτον ὅτι ἑλλήν τὸ γένος, καίτοι ὑπὸ τυραννίαν βάρβαρον καὶ ἀντίχριστον· ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐπόθουν τὴν προκοπὴν, καὶ δούλῳ ἐβλεπον ἄνθρωπον πεπαιδευμένον, διεγείρετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου τιμὴ καὶ σέβας πρὸς αὐτόν, ὡς θεῖόν τι ὄν. Ὁ πατήρ μου Ἰσιδωρος καὶ ἡ μήτηρ μου Σταματοῦ συνέτεινον πολὺ εἰς τὴν φιλομάθειαν διὰ τῶν φρονίμων καὶ ἀκαταπαύστων αὐτῶν συμβουλῶν.

Μέχρι τῆς ἡλικίας δεκαπέντε ἔτων ἐφοίτων εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῆς πατρίδος μου Χίου· συναισθανόμενος δὲ τὴν ὀλίγην εἰς τὰ μαθήματα ἐπίδοσίν μου, καὶ ἀκούων τὴν σχολὴν τῆς Σίφνου φημιζομένην, παρεκάλουν τοὺς γονεῖς μου νὰ μὲ ἀποστείλωσιν ἐκεῖ, καὶ ἐναντιουμένους διὰ τε τὴν μικρὰν καὶ ἀπροστάτευτον ἐν ξένῳ τόπῳ ἡλικίαν μου, καὶ διὰ τὴν πενίαν, μόλις κατέπεισα αὐτοὺς δεόμενος μετὰ δακρύων νὰ μὲ ἐφοδιάσωσιν, ὅπως ἡδύναντο, καὶ νὰ εὐχωνται ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα. Ἐλθὼν οὕτως εἰς Σίφνον, διέμεινα ἐκεῖ μαθητεύων δύο ἔτη. Ἡ σχολὴ εἶχεν ἓνα μόνον διδάσκαλον, Μισαήλ τὸν Πάτριον, ὅστις ἐδίδασκε μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καθὼς πάντες σχεδὸν οἱ

1. Ἐγεννήθην ἐν Χίῳ, ἐν ἔτει 1770· ἀπέβιωσα ἐν Ἀθήναις, ἐν ἔτει 1855.

ΤΟΜΟΣ ΣΤ'—1878.

διδάσκαλοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Φιλολογία, Λογική, Φιλοσοφία, Στοιχεῖα Μαθηματικῆς, ταῦτα ἦσαν τότε ἐν ταῖς δημοσίαις σχολαῖς ἢ ὅλως ἀγνώριστα, ἢ σπανιώτατα. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ἀναφέρω μετ' ἐπαίνου τὴν φιλομάθειαν τῶν Σιφνίων καὶ τὴν πρὸς τοὺς ξένους μαθητὰς ἐξαιρετον φιλανθρωπίαν.

Μέλλοντος δὲ τοῦ Μισαήλ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Πάτμον, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ τότε Πατριάρχου, ὡς ὑποδιδασκάλου τοῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ περιωνύμου Δανιήλ, ἐπανήλθον εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ ἡτοιμάσθην νὰ ἀναχωρήσω μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐπιποθὼν νὰ μαθητεύσω καὶ παρὰ τῷ Δανιήλ· ἦτο Σάββατον τῆς τυροφάγου, ὅτε εὗρον πλοῖον ἐτοιμὸν νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς Σάμον. Ἐλθὼν λοιπὸν μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν οἰκίαν, παρεκάλουν τὴν μητέρα μου, ἀπόντος τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ, νὰ μοὶ εὐχηθῇ διὰ τὴν ἀναχωρήσασθαι· ἡ δὲ ἤθελε διὰ τὸ ἐπίσημον τῶν ἡμερῶν νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀναχώρησίν μου εἰς τὴν πρώτην ἐβδομάδα τῆς τεσσαρακοστῆς. Ἐν τούτοις ἐλθὼν ὁ πατήρ μου ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἀκούσας τὴν διαφιλονέκησιν ταύτην, ἐστάθη ὀλίγον σκεπτόμενος, καὶ ἐξαίφνης εἶπε μεγάλη τῇ φωνῇ· Γύναι, ἂς εὐχηθῶμεν εἰς τὸν νῆδόν μας! τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε. Ἀναφέρω ταῦτα τοῦ πατρὸς μου οὐ τοσοῦτον πρὸς ἔπαινον ἐκείνου, καίτοι πολλῶν ἐπαίνων ἀξίου ἐν τῇ ταπεινῇ αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ καταστάσει, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς παράδειγμα τῶν πατέρων, πόσον ὀφείλουσι νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν σπουδαίαν ἀνατροπὴν τῶν τέκνων αὐτῶν.

Φθάσας δὲ εἰς τὴν Σάμον τὸ πρῶτ' τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, ἐφιλοξενήθην παρὰ τῷ Ἀρχιερεῖ, πρὸς ὃν εἶχον συστατικὴν ἐπιστολὴν, καὶ τὴν δευτέραν ἐπιβὰς εἰς πλοῖάριον φέρον εἰς τὴν Πάτμον σταρίδα, τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέβην εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀνέβην εἰς τὴν ποθεινὴν σχολὴν, καὶ προσεκύνησα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεολόγου, καὶ ἡσπάσθην τὴν δεξιὰν τῶν διδασκάλων Δανιήλ καὶ Μισαήλ. Ἐυαθῆτευσά δὲ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ δύο ἔτη. Ἡ διδασκαλία περιορίζετο καὶ ἐνταῦθα εἰς ἐξήγησιν καὶ συντακτικὴν ἀνάλυσιν. Φιλολογικὴ θεωρία δὲν ἐγένετο· διότι οἱ διδάσκαλοι δὲν ἤξευρον οὔτε τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, οὔτε ἄλλην τινὰ Εὐρωπαϊκὴν· καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς

σχολῆς δὲν εὗρισκέ τις, εἰμὴ παλαιάς τινας ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκκλησιαστικῶν. Γύμνασις ὅμως εἰς τὸ συντάττειν Ἑλληνιστὶ καὶ εἰς τὸ ὀρθογράφεϊν ἐγένετο πολὺ μεγαλύτερα παρὰ ἐν τοῖς σημερινοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις· ταύτης δὲ τῆς ἐλλείψεως αἰτία εἶναι ἡ σύγχρονος ἐπισώρευσις πολλῶν ἑτεροειδῶν μαθημάτων, ἐνῶ ἔπρεπε βάσις τῆς ἐκπαίδευσως τοῦ Ἑλλήνου νὰ ᾔηται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ἐπὶ ταύτης νὰ ἐποικοδομῶνται βαθμηδὸν τὰ λοιπὰ, ἀλλ' οὐχὶ τὰς μὲν ξένας γλώσσας νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ ὁ Ἕλληνας, ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ νὰ σοιοικίῃ καὶ νὰ βαρβαρίζῃ.

Ἀφοῦ διήλθον τὴν σειρὰν τῶν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Πάτμου διδασκομένων μαθημάτων, συναισθανόμενος ἔτι μᾶλλον τὴν χρεῖαν τῆς τελειοτέρας παιδείας, συνέλαβον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μεταβῶ εἰς Πάσαν. Περὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων συνεφώνησα μετὰ τινος φίλου συνταξιώτου μου νὰ πωλήσωμεν ὅτι εἴχομεν μόνον διὰ ναῦλον καὶ ἐφόδιον· ἐλθόντες δὲ ἐκεῖ νὰ δουλεύωμεν ἀμοιβαίως ἕκαστος μίαν ἐβδομάδα διὰ νὰ τρέφῃ τὸν ἄλλον, καὶ οὕτω συμβοηθούμενοι καὶ συμμελετώμετες νὰ μάθωμεν βαθμηδὸν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἀναγκαίας ἐπιστήμας. Πλὴν ἐκεῖνος μεταμληθείς, ἠθέτησε τὴν συμφωνίαν· ἐγὼ δὲ μαθὼν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὅτι ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Εὐρώπης ὁ συμπατριώτης μου Δωρόθεος Πρώτος καὶ διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος, ἐπανήλθον εἰς αὐτὴν καὶ ἐξηκολούθουν τὰ μαθήματα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἑωσὺ ἦλθεν ὁ Τουρκικὸς στόλος μετὰ δύο περίπου ἔτη· καὶ τότε ὁ διερμηνεὺς τοῦ Πασᾶ Κωνσταντίνος Χαντσερῆς ἐζήτησε τὸν Πρώτον διδάσκαλον τῶν τέκνων αὐτοῦ. Μέλλων δὲ ὁ Πρώτος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου νὰ ἀπέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συμπεριέλαβε καὶ ἐμὲ ὡς ὑποδιδάσκαλον.

Ἡ περίστασις αὕτη ἐφάνη εἰς ἐμὲ λίαν εὐτυχής, διότι ἤλπίζον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ ἀποκτήσω ἱκανὰ χρήματα διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Εὐρώπην· καὶ ἡ ἐλπίς μου προσέβη μέχρι βεβαιότητος διὰ τὸν μετ' ὀλίγου μῆνα προβιβασμένον τοῦ Χαντσερῆ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας· ἀλλὰ πόσον ἀπατηλὴ ἀπέβη ἐκείνη ἡ δοκοῦσα εὐτυχὴς περίστασις! καὶ πόσας ἐπιβουλὰς καὶ βραδιουργίας τεκταίνονται τὰ ἀνδράποδα τῆς τύχης διὰ νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὰς αὐλὰς αὐτῆς! ὁ ἡγεμὼν ἀνεχώρησεν εὐθὺς διὰ τὸν τότε πόλεμον τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν ἀποστάτην Πασάνογλου, ἀφήσας τὴν Δόμναν νὰ ἔλθῃ κατόπιν· παρηκολούθησε καὶ ὁ Πρώτος· ἐγὼ δὲ ἔμεινον διὰ νὰ ἀναχωρήσω μετὰ τῆς Δόμνας· ἄλλοις ὅμως διὰ μεσιτειῶν, ἀπούσης τῆς Δόμνας καὶ τῶν μαθητῶν μου, ἤρπασε τὴν θέσιν μου· τότε εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Χατμάνου Γεωργίου Μαυροκορδάτου, ἀνδρὸς ἀξιολύτου διὰ τὰς ἀ-

ρετὰς αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας ἀποβλήθεις τοῦ ἄλλου, μετεκλήθην εἰς τὴν θέσιν μου, καὶ δοὺς πίστιν μᾶλλον εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Πρωτοῦ, ἀποβλέπων δὲ πάντοτε καὶ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Εὐρώπης, κατέλιπον μετὰ λύπης τὴν ἀξιοσέβαστον οἰκογένειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ ἀπῆλθον εἰς Βουκουρέστιον. Μόλις δὲ παρῆλθεν ἐν ἔτος, καὶ πέμψας ὁ Σουλτάνος Καπιτσην, ἔσφαξε τὴν ἡγεμονίαν ὡς γράψαντα πρὸς τὴν Πύλιν ψευδεῖς κατηγορίας κατὰ τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ, ἀρχιστρατήγου ἐν τῷ εἰρημένῳ πολέμῳ· εἰς τοιαύτην φρικτῶδη καταστροφὴν κατήντησεν ἐκεῖνη ἡ λαμπρὰ σκηνή, καὶ ἐγὼ ὁ ἐλπίζων ταχὺν πορισμὸν, ἐπανήλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, στερούμενος καὶ τῶν εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ἀναγκαίων.

Ἐπανελθὼν δὲ, εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον τῆς Εὐφροσύνης, ἀδελφῆς τοῦ εἰρημένου Χατμάνου, καὶ μετὰ δύο ἔτη εἰς τὸν τοῦ Κ. Σούτσου, Κεμπάπου ἐπιλεγόμενου, ἐνθα διέμεινα μέχρι τῆς εἰς Παρισίους ἀναχωρήσεώς μου.

Ἡ εἰς Παρισίους πορεία μου ἐφαίνετο δικαίως εἰς τοὺς φίλους μου τολμηροτάτη καὶ διὰ τὴν κακὴν κατάστασιν τῆς υγείας μου καὶ διὰ τὴν ἀχρηματίαν· ἡ λύπη τῆς ἀκουσίου δαπάνης τοῦ πολυτίμου χρόνου, ἡ μεταβολὴ τῆς διαίτης καὶ τῶν κλιμάτων, καὶ ὑπὲρ πάντα ἡ καθημερινὴ δυσἀρέσκεια ἐν μέσῳ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας καὶ διαφθορᾶς, μὲ εἶχεν ἐξασθενήσει τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἰατροὶ μὲ ἀπῆλπισαν. Χρήματα δὲ μόνον δύο χιλιάδας γρουσίων εἶχον, ἐξ ὧν ἔπρεπε νὰ κάμω καὶ τὰ ἐξόδα τῆς διὰ ξηρᾶς πορείας· οὕτως ἔχων, ἐτόλμησα πεποιθὼς ἐπὶ τὸν Θεόν.

Ἐλθὼν εἰς Παρισίους, ἐφρόντισα νὰ εὕρω πόρον τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὶν καταντήσω εἰς τὴν ἐσχάτην στέρησιν· μετὰ καιρὸν δὲ τινὰ ἀξιωθείς τῆς φιλίας τοῦ ἀοιδίου Κοραῆ, ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ πεντήκοντα φράγκα κατὰ μῆνα ἀντὶ τῆς εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν πονημάτων αὐτοῦ μικρᾶς βοήθειας μου, ἥτις ἦτο εἰς ἐμὲ καὶ μεγίστη πνευματικὴ ὠφέλεια· οὕτω διήγαγον ἐν Παρισίοις ἑπτὰ περίπου ἔτη, φοιτῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων, καὶ ἰδίᾳ καταγινόμενος· ἐκεῖ συνέταξα καὶ ἐξέδωκα πρῶτον τὴν Ῥητορικὴν· ἐκεῖ ἔκαμον τὴν ἐκλογὴν τῶν σχολίων τῆς Βολισσινῆς ἐκδόσεως μέχρι τῆς Ζ'· Ῥαψωδίας, ἐπιθεωρημένην ὑπὸ τοῦ Κοραῆ· ἔξω μετὰ τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ὡς ὁ υἱὸς μετὰ φιλοστόργου πατρὸς, καὶ τοῦ λοιποῦ ἤθελον μὲν εὐχαρίστως παρ' αὐτῷ· πλὴν ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος μὲ ἐκάλει, καὶ ἔπρεπε νὰ ὑπακούσω. Ἀσπασθεὶς λοιπὸν μετὰ θερμῶν δακρύων τὸν φίλον Κοραῆν, κατέβην εἰς Λιβουρνον μετὰ τοῦ καλοῦ συμπολίτου Σταματίου Ῥοδοκανάκη, καὶ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν ἐπὶ πλοίου Ἑλληνικοῦ, ἡσπᾶσθην τὴν πατρίδα μετὰ ἑνδεκα μῆνας.

Μετὰ τὰς ἐπισκέψεις τῶν Ἐφόρων τῆς σχολῆς, τῶν δημογερόντων καὶ πολλῶν ἄλλων φιλοκάλων συμπολιτῶν ἀνέλαβον τὰ καθήκοντα τῆς διευθύνσεως τῆς Σχολῆς· συνέταξα ὁργανισμόν τῶν τάξεων τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν θέμενος βάσιν, ἐφ' ἧς ἐπετίθεντο τὰ ἄλλα βαθμηδὸν, τὸν ὅποιον ὑποβαλὼν εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν συναδέλφων μου, τοῦ μαθηματικοῦ Ἰωάννου Τσελεπῆ καὶ τοῦ φιλολόγου Κ. Βαρδαλάχου, ὀλίγον ὕστερον ἐλθόντος μετὰ τὴν ἀφίξίν μου, ἀνέγγων ἔπειτα ἐνώπιον πάντων τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, καὶ ἐπικυρωθέντα παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς, διένειμον ἀντίγραφον εἰς πάντας καὶ ἐπετήρουν αὐστηρῶς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ.

Ὅτε ἀνεδέχθην τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς ὑπῆρχον ἑξ̄ διδάσκαλοι τῆς ἑλλ. γλώσσης, δύο τῶν μαθηματικῶν, εἷς τῆς θεολογίας· ἐπ' ἐμοῦ προσετέθησαν καὶ διδάσκαλοι τῆς Λατινικῆς, τῆς Τουρκικῆς, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς μουσικῆς· ἐπ' ἐμοῦ συνεστήθη ἐν τῇ σχολῇ καὶ τυπογραφεῖον, διὰ νὰ ἐκδίδωμεν τὰ ἀναγκαῖα βιβλία εἰς τοὺς μαθητάς· ὠκοδομήθη δημοσίᾳ βιβλιοθήκη, ἡγοράσθησαν πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, καὶ ἐνομοθετήθη νὰ δίδωνται ἐκ τοῦ δημοσίου κατ' ἔτος τρισχίλια φράγκα εἰς ἀγορὰν βιβλίων. Ἐνομοθετήθη πρὸς τοῦτοις νὰ πέμπωνται εἰς τὴν Εὐρώπην δύο ἐκ τῶν Χίων μαθητῶν μετὰ τὴν σειρὰν τῶν ἐν τῇ σχολῇ διδασκομένων μαθημάτων, ἐνδεεῖς, εὐφυεῖς, χρηστοί, προωρισμένοι εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, διὰ νὰ διατρίψωσιν ἐκεῖ τρία ἔτη πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ ἐπιστρέψαντες νὰ διδάσκωσιν ἐν τῇ σχολῇ, ἐὰν ἦτο χρεῖα, εἰ δὲ μὴ, νὰ συνιστῶνται διδάσκαλοι εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Οὐδὲν ἐκ τῶν δυνατῶν συμπερόντων εἰς τὴν πρόσδοκ τῆς παιδείας προβαλλόμενον εἰς τὴν φιλόμουσον ἐκείνην πατρίδα παρημελεῖτο ὑπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ πάντα συγκατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων Τούρκων, ἐγὼ δὲ μόλις ὑπεκφυγὼν διὰ τοῦ Ῥωσικοῦ Προξένου, τοῦ πιστοῦ φίλου μου καὶ φιλογενεστάτου Ν. Μυλωνᾶ, κατέφυγον εἰς Ἰδραν ἐπὶ πλοίου Ἰδραϊκοῦ, φέροντος σημαίαν Ῥωσικὴν.

Οἱ ἀδελφοὶ Κουντουριώται, Λάζαρος καὶ Γεώργιος, καὶ πάντες οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰδρας, μὲ ὑπεδέχθησαν μετὰ μεγάλῃς φιλοπροσύνης. Τὰ πράγματα τῆς Ἰδρας ἦσαν ἔτι μετέωρα, καὶ διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου γενομένην στάσιν τετραχήμενα. Οἱ πρόκριτοι συνήρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν Μονὴν, συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. Συλλογίζόμενος δ' ἐγὼ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, καὶ θεωρῶν τὴν ἀναβολὴν τῆς Ἰδρας ζημίαν μεγίστην τῆς Ἑλλάδος, τολμήσας, εἶπον πρὸς τὸν φρονιμώτατον Λάζαρον, ὅτι ἡ Ἰδρα, ὡς ὑπερέχουσα πάντων

καὶ τῇ δυνάμει καὶ τῷ πλούτῳ, συμφέρει ἀνυπερθέτως νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν ἐν ὀνόματι Θεοῦ, ὅποια καὶ ἀνῆται ἡ ἐκβάσις τοῦ ἀγῶνος, ὥστε ἡ νὰ συναποθάνωμεν τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος θάνατον, ἢ σώσαντες τὴν Ἑλλάδα νὰ σωθῶμεν ἐνδόξως. Ἀπεκρίθη δὲ ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀναβολῆς εἶναι ἡ διχόνοια καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ὁμιλήσω περὶ ὁμονοίας τὴν ἐπαύριον, ἥτις ἦτο Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ· ἐνῶ δ' ἐγὼ μείνας μόνος, ἐσκεπτόμην περὶ ὁμιλίας, ἐπανελθὼν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς συνεδριάσεως, ἥτις ἐγένετο ἐν τῇ Μονῇ, Βάμβα, εἶπεν, αὐριον ὑψώνεται ἡ σημαία κατὰ τὰς εὐχὰς σου, καὶ ἔστω ὁ λόγος περὶ ἐλευθερίας. Ἀκούσας ταῦτα, κατησπαζόμενος αὐτὸν δακρύων καὶ εὐχόμενος. Ἡ νύξ ἐκείνη ἦτον εἰς ἐμὲ δάκρυα καὶ στοχασμοί.

Ὅτε ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, καὶ ἤχουν οἱ κώδωνες, ἦτο θέαμα κατανυκτικὸν νὰ βλέπῃ τις τὸν λαὸν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς θεατρικῆς ἐκείνης πόλεως καταβαίνοντα εἰς τὸ παράλιον. Ὁλὴ ἡ παράλιος πλατεῖα, τὰ καταστώματα καὶ κατάρτια τῶν προσωρισμένων πλοίων, ἡ ὁροφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς, πάντα ἦσαν πλήρη ἀπὸ τοῦ πλήθους. Τότε ἀναβάς ἐπὶ τὸ βῆμα ὡς ἐνθους ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιωπῆς, παρέστησα τὸ δίκαιον τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀνοιχθέντος ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, τὰ δεινὰ τῆς πολυχρονίου τυραννίας, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀγωνισθῶμεν ἐν μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ, πεποιθότες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων καὶ εἰς τὴν εὐμένειαν τῶν εὐσεβῶν βασιλέων. Κατέβην ἀπὸ τοῦ βήματος ἐν μέσῳ σοβαρᾶς σιωπῆς τοῦ ἡρώϊκου ἐκείνου λαοῦ· καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ὡπλίσθησαν καὶ ἡτοιμάσθησαν τριάκοντα, τὰ καλῆτερα πλοῖα, διὰ νὰ ἐνωθῶσι μετ' ἄλλων τοσοῦτων ἐκ τῶν Σπετσῶν, καὶ νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς Ψυρά.

Μετὰ δύο περίπου μῆνας ἀπὸ τῆς εἰς Ἰδραν ἀφίξεώς μου ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος Δ. Ὑψηλάντης καὶ ἀμειφθέντων τῶν συνήθων κανονοβολισμῶν, ἐπέμφθησαν εἰς τὸ πλοῖον πρὸς δεξιῶσιν αὐτοῦ δύο τῶν προκρίτων· ἀποβάντα δὲ ὑπεδέχθησαν οἱ ἱερεῖς ἐνδεδυμένοι τὴν ἱερατικὴν αὐτῶν στολὴν μετὰ τῶν προκρίτων καὶ πλήθους πολλοῦ τοῦ λαοῦ, καὶ οὕτω ψάλλοντες εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Μονῆς. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ἀνέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ἐνθα διέμεινε μέχρι τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀναχωρήσεως αὐτοῦ. Μέλλων δὲ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτόν· ἀλλὰ καὶ οἱ πρόκριτοι ἤθελον νὰ μένω· ἐρωτηθεὶς δὲ νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου, ἀπεκρίθην ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιστάσει γνώμην ἰδίαν δὲν ἔχω, ἀλλ' ὅτι συμφορώτερον εἰς τὴν πατρίδα, τοῦτο εἶμαι ἔτοιμος νὰ πράξω· τέλος ἀπεφασίσθη νὰ ἀκολουθήσω τὸν Ὑψηλάντην.

Οὕτω λοιπὸν ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τῆς Ὑδρας, ἀπέβημεν εἰς τὸ Ἄστρος, ὅπου ὑπεδέχθη τὸν Ὑψηλάντην ὁ στρατηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἑκατὸν περίπου στρατιώτας. Γευματίσαντες δ' ἐκεῖ Ὀμηρικὸν γεῦμα, ἀνέβημεν εἰς τὰ Δερβένια, καὶ ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐνθα διεμείναμεν, πολυειδῶς κακουχούμενοι καὶ κινδυνεύοντες. Ἐνῶ δὲ ἡγγίζεν ἡ πτώσις τῆς Τριπολιτσᾶς, ἡγγέλθη ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος εὐρίσκειτο εἰς Πάτρας καὶ ἦτο φόβος μὴ, εἰσπλεύσαντος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, κάμῃ ἀπὸ βασιν εἰς τὴν Κόρινθον. Ὅθεν ἐνεκρίθη νὰ παραλάβῃ ὁ Ὑψηλάντης πεντακοσίους ἐκ τῶν πολιιορκούντων τὴν Τριπολιτσᾶν, καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ἐν Καλαβρύτοις νὰ φυλάττῃ τὰ παράλια ἐκεῖνα.

Ὁ Τουρκικὸς ὅμως στόλος δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ ἀπὸ βασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' εἰσπλεύσας εἰς Γαλαξίδι, κατέκαυσε τὴν πόλιν, ἔρημον ἐγκαταλειφθεῖσαν, τῶν κατοίκων φυγόντων μετὰ μάχην σκληράν, καὶ λαβόντες οἱ βάρβαροι ὀλίγα τινὰ πλοῖα ἔρημα καὶ ταῦτα, ἐξῆλθον τοῦ κόλπου μετὰ θριάμβου Θεοσευτικῷ. Ἐν τούτῳ ἡγγέλθη καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, καὶ ἐπιστρέψαντες δὲν εὗρομεν ἐν αὐτῇ εἰμὴ ἐρείπια. Ἐκεῖ ἡρῶσθη βαρέως καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐγὼ διὰ τὸν μεμολυσμένον ἀέρα ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας, καὶ τῆς σήψεως τῶν πτωμάτων. Μόλις δὲ ἀνελάβομεν καὶ μετέβημεν εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖθεν ἐκστρατεύσαμεν εἰς τὴν Ἀμίαν ἀποτοχούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας ἐπανήλθομεν εἰς Κόρινθον, καὶ ἀφοῦ παρεδόθη τὸ φρούριον, κατέβημεν εἰς τὸ Ἄργος διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου· ἐνῶ δὲ οἱ βουλευταὶ ἐκάθηντο μετὰ τοῦ προέδρου Ὑψηλάντου συμβουλευόμενοι περὶ τῶν πραγμάτων, ἡγγέλθη ὅτι ὁ Δράμαλης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Κόρινθον μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν ὁμοῦ καὶ ἱππέων. Τότε εἰσελθὼν εἶπον πρὸς τὸν Πρόεδρον, τί κάθισαι; προσμένεις νὰ ἔλθωσιν οἱ ἐχθροὶ νὰ σὲ συλλάβωσι μετὰ τῶν βουλευτῶν ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν συγκεκλεισμένα; ἔξελθε, καὶ ἐγὼ κρατῶν τὸν σταυρὸν προπορεύομαι κηρύττων· ὅστις εἶναι Χριστιανὸς καὶ πιστὸς Ἑλληὴν, ἀς ἀκολουθῇ· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, φοβηθέντων ἰσως τῶν βουλευτῶν ὁρμὴν τινα παρὰ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐσέβετο πάντοτε καὶ ἡγάπα τὸν Ὑψηλάντην· δι' ὃ καὶ ἐξ ἀρχῆς οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐνεπιστεύοντο εἰς αὐτὸν τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, φρονούντες οὐκ ὁρθῶς μετ' ὀλίγον ἤλθεν ἡ ἄλλη ἀγγελία ὅτι ἐν ἱππικὸν σῶμα τῶν πολεμίων ἔρχεται ἐπὶ τὸ Ἄργος. Διαδοθείσης τῆς ἀγγελίας ταύτης, κατέλαβε πάντας φόβος καὶ τρόμος. Γυναῖκες καὶ παιδία κλαίοντα καὶ ἔμφοβοι ἄνδρες ἄσπολοι ἔτρεχον κάτω εἰς τοὺς Μύλους. Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ πε-

ριστάσει ἔτυχον νὰ εὐρεθῶσι καὶ αἱ δύο ἀδελφαὶ μου μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀνεψιοῦ μου Κωνσταντίνου, αἵτινες πρὸ τινῶν ἡμερῶν εἶχον ἔλθει ἐκ τῶν Ψυρῶν, φέρουσαι μεθ' ἑαυτῶν ὅσα ἐκ τῶν βιβλίων μου καὶ οἰκιακῶν πραγμάτων ἡδυνήσαν νὰ σώσωσιν ἐκ τῆς πατρίδος· πολλὰ δὲ τότε ἀπολέσαντες, καὶ παθόντες, καὶ κινδυνεύσαντες, τὰ ὅποια διὰ νὰ μὴ παρεκτείνωμαι ἀποσιωπῶ, μόλις διεσώθημεν εἰς τὰς Σπέτσας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Μήλον, ὅπου ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφή μου πάσχουσα διὰ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ κακουχίας ἐτελεύτησε.

ΜΙΑ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

Ἦτο ἡμέρα ἑορτῆς ἐν τῷ ἐν Λονδίνῳ τραπεζιτικῷ οἴκῳ Ἀρρισσων, Γρηγορίου Σώλλιθαν καὶ Σ^ς. Τὰ γραφεῖα ἦσαν κλειστά, πλήρες δὲ τὸ εὐρὺ ἐστιατόριον. Τεσσαράκοντα ἐκ τῶν συνδαιτημένων ἦσαν οἱ συγγενεῖς, ἀδελφοὶ, υἱοί, θυγατέρες, ἔγγονοι καὶ ἐγγοναὶ, ἀνεψιοὶ καὶ ἀνεψιαὶ τοῦ πλουσίου τραπεζίτου. Ἐξήκοντα δὲ ἄλλοι ἦσαν οἱ παντοειδεῖς ὑπάλληλοι τοῦ οἴκου Ἀρρισσων, Γρηγορίου Σώλλιθαν καὶ Σ^ς, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν διασημοτάτων καὶ ἐντιμοτάτων τοῦ ἔσπετος.

Ἀφθονον ἦτο τὸ γεῦμα καὶ γενικὴ ἡ χαρὰ. Ὁ Γρηγόριος μὲ φαίδρὸν πρόσωπον προσεπάθει νὰ περιποιηθῇ ὅλους τοὺς ξένους, εἰς ἄλλον μειδιῶν καὶ ἄλλον προσαγορεύων.

Εἶχε φθάσει ἡ στιγμή τῶν προπόσεων, στιγμή λίαν σοβαρὰ διὰ τοὺς Ἀγγλους.

— Τέκνα μου, λέγει ὁ Γρηγόριος Σώλλιθαν, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν οἰκογένειάν του καὶ σείας ἄλλα μου τέκνα, πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους του, κρίνω καλὸν νὰ σᾶς διηγηθῶ σήμερον ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀγνοεῖτε, τὰ περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς περιουσίας μου. Θὰ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἀνάξιον τῆς εὐτυχίας ἂν ἐλησμόνον κατὰ τὴν σημερινὴν ἡμέραν νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὸν ποῦ καὶ εἰς ποῖον χρεωστῶ τὴν εὐτυχίαν ταύτην.

Διὰ τοῦτο θὰ προπῶ δις καὶ ἡ διπλὴ αὕτη πρόποσις θ' ἀποτείνεται εἰς τὴν ἐξ ἔσου ἱεράν καὶ προσφιλεῖ μνήμην δύο ἀνδρῶν, τοῦ πατρὸς μου Δανιὴλ Σώλλιθαν καὶ τοῦ Τζαίμς Ἀρρισσων.

Ἄς προπῶμεν λοιπὸν ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ Δανιὴλ Σώλλιθαν!

Ἄς προπῶμεν ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ Τζαίμς Ἀρρισσων!

Ὅταν καθυσύχασαν ὀλίγον τὰ οὐρρά, ἐπανελάβην ὁ τραπεζίτης:

— Ὁ πατήρ μου, ὁ καλὸς μου πατήρ, καὶ λέγοντος ταῦτα ἡλλοιοῦτο ὑπὸ τῆς συγκινήσεως ἢ φωνῇ του—ἦτο πρὸ τοῦ γεννηθῶ ἱκανὸς καὶ τίμιος, ἀλλὰ πτωχὸς Ἰρλανδοὺς ἐργάτης.

Ὅταν ἐγὼ ἐγεννήθην, ἠναγκάσθη νὰ καταλείψῃ τὸ Δουβλίον, ὅπου δὲν εἶχεν ἐργασίαν

καὶ ἦλθε μετὰ τῆς μητρὸς μου καὶ ἐμοῦ εἰς τὸ Λονδίνον ἵνα δυνήθῃ νὰ διαθρήψῃ τὴν μικράν του καὶ ἀδύνατον οἰκογένειαν. Συχνάκις μοὶ ἐπανελάβην ἡ μήτηρ μου πόσον κατάκαρδα ἡσθάνθη τὴν λύπην διότι ἐπρόκειτο νὰ καταλείψῃ τὴν ὠραίαν καὶ πρασίνην τῆς Ἰρλανδίας, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη δὲν ἀκούει στεναγμούς. Εὐτυχῶς ὁ πατήρ μου εἶχε πολλὴν σωματικὴν ῥώμην καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐδείκνυε τὴν εὐλικρίνειάν του· ὅθεν μόλις ἐφθασεν εἰς Λονδίνον εὗρεν ἐργασίαν εἰς τὸν Τάμεσιν. Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη εἰργάζετο ἐκεῖ φορτῶν καὶ ἐκφορτῶν πλοῖα. Ἡ καλὴ μου μήτηρ, ἀφοσιωμένη ὅλη εἰς τὸν ἄνδρα τῆς καὶ τὴν οἰκίαν τῆς, ἀνεκούφιζεν ἐργαζομένην διὰ τῆς βελόνης τοὺς μόχθους τοῦ πατρὸς μου. Ἦσαν εὐτυχεῖς καὶ οἱ δύο, ἡσθάνοντο δηλαδὴ τὴν ἀθώαν ἐκείνην τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων εὐτυχίαν, οἵτινες ἀφίνουσιν εἰς τῆς Θείας Προνοίας τὴν μέριμναν τὸ πῶς θὰ ζήσωσι τὴν ἐπαύριον. Κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη, ἅτινα ἡκολούθησαν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἀποκαταστάσεως τοῦ πατρὸς μας ἐγεννήθητε διαδοχικῶς σεῖς, Ἰωὴ καὶ Ἰωνάθαν, καὶ σεῖς, Τζέννου καὶ Βέρθα. Μετὰ χαρᾶς πολλῆς σᾶς ἐβλεπον οἱ καλοὶ γονεῖς μας νὰ αὐξάνητε καὶ νὰ ἀναπτύσσεσθε καὶ ὅταν ἤρχετο ἡ Κυριακὴ, ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐβλεπες πόσον ἦσαν ὑπερήφανοι διότι μᾶς ἐπεδείκνυν εἰς ὅλην τὴν γειτονίαν καθαρὰ καὶ καλοενδυμένα.

Ἡ ταπεινὴ αὕτη εὐτυχία δὲν ἡδυνήθη νὰ διαλάβῃ τὸν φθόνον τῆς μοίρας.

Ἡμέραν τινὰ, λυπηρὰν τινα ἡμέραν, ἐπανῆλθεν οἴκαδε ὁ πατήρ μας ἀφήσας διὰ πρώτην φοράν ἀτελῆ τὴν ἐργασίαν του τὴν καθημερινήν. Ἦτο ὠχρὸς καὶ ἐκράτει ἐπὶ τῶν χειλέων του μανδύλιον κηλιδωμένον δι' αἵματος, ὅπερ ἔρρεεν ἐκ τοῦ στόματός του. Εἶχε σηκώσει πολὺ βαρὺ φορτίον, ὅπερ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἄλλων ἐργατῶν εἶχε τολμήσει καὶ ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου εἶχε διαπραγῇ ἐν ἐκ τῶν ἀγγείων τοῦ στήθους. Ἐρρίφθη εἰς τὴν κλίνην του λέγων· «δὲν εἶνε τίποτε.» Τὴν ἐπομένην ἡμέραν δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐγερθῇ, ἀλλὰ κατασπαζόμενος ἡμᾶς εἶπε πάλιν· «δὲν εἶνε τίποτε, θὰ περάσῃ.» Ἐν τούτοις ἡ μήτηρ μας μὲ ἔστειλε νὰ προσκαλέσω τὸν ἱατρὸν τῶν πτωχῶν. Ὁ ἱατρὸς ἦλθε, παρετήρησε τὴν κατάστασίν του, ἐξήτασε τὸν σφυγμὸν του, τῷ εἶπε νὰ βῇξ καὶ ἀπῆλθε. Ἡ μήτηρ μου παρηκολούθησε τὸν ἱατρὸν. «Φώναξε τὴν μητέρα σου», μοὶ εἶπεν ὁ πατήρ, βλέπων ὅτι ἐβράδυνεν ἡ μήτηρ μας.

Ἐπορεύθην καὶ εὗρον αὐτὴν ὀπισθεν τῆς θύρας καθήμενὴν ἐπὶ μιᾶς βαθμίδος καὶ κλαίουσαν. «Γρηγόρη μου, μοὶ εἶπε σφίγγουσά με εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς, μὴ εἶπης εἰς τὸν πατέρα σου ὅτι ἐκλαίει καὶ μὴ κλαίης καὶ σὺ, προσέθηκε σπογγίζουσα τοὺς ὀφθαλμούς της.»

Ὁ ἱατρὸς ἐπανήρχετο κάθε δύο ἢ τρεῖς ἡμέ-

ρας καὶ ἡ μήτηρ μας τὸν περιέμενεν ὡς Μεσσίαν. Τὸν συνώδευε πάντοτε μέχρι τῆς ἐξω θύρας, συνωμίλει ὀλίγον μετ' αὐτοῦ καὶ ἐπανήρχετο μειδιῶσα. Τὸ μεῖδιμα δὲν μὲ καθυσύχαιε καὶ ἐπεθύμουν νὰ μάθω τί τῇ ἔλεγεν ὁ ἱατρὸς, ἀλλ' ἡ μήτηρ ἐσιώπα, ἐπορεύετο πρὸς τὸν πατέρα, τὸν ἡσπάζετο, ἐτακτοποιεῖ τὴν κλίνην του καὶ ἐπανελάμβανε τὴν ἐργασίαν τῆς χωρὶς ἐγὼ νὰ δύναμαι νὰ νοήσω ἂν ὁ ἱατρὸς ἐδίδεν ἐλπίδας ἢ ὄχι.

Ἡ Τζέννου καὶ ἐγὼ τὴν ἐβοηθοῦμεν εἰς τὸ σιγύρισμα τῆς οἰκίας. Ἡ Τζέννου περιποιεῖτο τοὺς μικροτέρους ἀδελφούς καὶ παρεσκεύαζε τὸ φαγητὸν, ἐγὼ ἐφρόντιζα διὰ τὰς ἐκτὸς τῆς οἰκίας ἐργασίας. Τὰ ἀδέλφια μας ἔπαιζον εἰς μίαν γωνίαν.

Ὁ πατήρ βλέπων ἡμᾶς ὅλους δόλοῦρά του ἦτο εὐχαριστημένος. «Καλὴ εἶνε ἐνίοτε καὶ ἡ ἀσθένεια, ἔλεγε λαμβάνων τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς μας, ξεκουράζει ὀλίγον ἀπὸ τοὺς κόπους.» Ἐνίοτε προσκαλὼν αὐτὴν πλησίον του τῇ ἔλεγε· «Εἶσαι πολὺ καλὴ σύζυγος καὶ μὲ κακομανθάινεις· ἂν ἤμην πλούσιος θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἦμαι πάντοτε ἀσθενὴς διὰ νὰ ἔχω τὰς περιποιήσεις σου.» Καὶ ἐγέλα τότε ἡ μήτηρ μας καὶ τὸν ὠνόμαζεν ὀκνηρὸν καὶ ὅλοι ἡμεῖς ἐνηγκαλιζόμεθα τὸν πατέρα μας. Ἡμεῖς ζηλότυποι καὶ ὅταν ὁ πατήρ μας ἡσπάζετο ἕνα ἐξ ἡμῶν ἠθέλομεν νὰ μᾶς ἀσπασθῇ ὅλους.

Ἐσπέραν τινὰ παρετήρησα ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς μητρὸς μας ἦσαν πολὺ κόκκινοι. Τοῦτο μ' ἔκαμψε νὰ ἀγρυπνήσω καθ' ὅλην τὴν νύκτα, παρετήρησα δὲ τότε πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἕως τότε ἠγνόουν, ὅτι δηλαδὴ ἡ μήτηρ μας δὲν ἐκοιμάτο καθ' ὅλου, ἀλλὰ εἰργάζετο ὅλην τὴν νύκτα καὶ διὰ νὰ ἐξοικονομῇ τὰς ἀνάγκας μας καὶ διὰ νὰ δύναται εὐκόλως νὰ περιποιηθῇ τὸν πατέρα.

Τὸ πρῶτ' ἐκάλεσα κατὰ μέρος τὴν μητέρα μας καὶ τῇ ἀνέφερα τὸ πρᾶγμα· ἐκείνη ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως μὲ ἐπῆρε πλησίον εἰς τὴν κλίμακα καὶ μοὶ εἶπε· «Γρηγόρη μου, σὺ εἶσαι τώρα εἰς ἡλικίαν, εἶσαι σχεδὸν δέκα ἐτῶν, καὶ ἔχεις φρόνησιν καὶ γενναϊότητα· πήγαινε νὰ εὕρῃς τὸν Τζὼν Μάξγουελ καὶ εἰπέ του ὅτι τὸν θέλω. Θὰ σοῦ εἰπῶ ἔπειτα κάτι τι.»

Ὁ Τζὼν ἦτο ἀστυνομικὸς κλητὴρ τῆς συνοικίας, ἦτο δὲ ἐξ ἀδελφῶς μας. Ὁμίλησε πολλὴν ὥραν μὲ τὴν μητέρα μας, ἥτις ἐφαίνετο ὡς νὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἀναπνεύσῃ. Ἀφ' οὗ ὁμίλησε μὲ τὸν Τζὼν ἐπανῆλθε καὶ μοὶ ἔκαμψε σημεῖον νὰ ἐξέλθω διότι μὲ ἠθέλεν, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο εὐκόλον, διότι ὁ πατήρ μας τὴν ἠθέλε πάντοτε πλησίον του. Πρὸς τὸ ἐσπέρας ὁ πατήρ ἀπεκοιμήθη.

Γρηγόρη μου, μοὶ εἶπεν ἡ μήτηρ μας, ὁ πατήρ σου δὲν ἔμπορεῖ πλέον νὰ ἐργασθῇ, πρέ-

πει νὰ ἐργασθῇ σὺ, παιδί μου, διὰ νὰ ζήσωμεν, πρέπει καὶ τ' ἀδελφία σου ἀκόμη νὰ ἐργασθῇ. Μετὰ δύο ἡμέρας δὲν θὰ ἔχωμεν οὔτε λεπτὸν εἰς τὸ σπίτι. Ὅσον καὶ ἂν ἐργάζωμαι ἐγὼ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐπαρκέσω.

— Μητέρα μου, τῇ εἶπον ῥιπτόμενος εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς, εἶμαι δυνατός καὶ ἡμπορῶ νὰ ἐργασθῶ· τί ἐργασίαν νὰ κάμω;

— Αὐρίον, παιδί μου, νὰ ὑπάγῃς νὰ εὔρῃς τὸν Τζῶν, θὰ σὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὁδοκαθαριστῶν· ὁ γαμβρός του εἶνε εἰς τῶν προϊσταμένων· ἐκεῖθεν θὰ σὲ πάρῃ σὲ καὶ τὰ τρία μικρά εἰς μίαν συνοικίαν, τὴν ὁποίαν θὰ σὰς ὀρίσουν καὶ ἐκεῖ, Γρηγόρη μου, παιδί μου, θὰ σὰς δώσουν μίαν σκουπᾶν νὰ ἐργασθῇτε. Θὰ προσέχῃς, παιδί μου, τὰ ἀδελφάκια σου, διότι σὺ εἶσαι ὁ μεγαλύτερος. Πρόσεχε τὴν Τζέννυ, ἡ ὁποία εἶνε ὀλίγον ζωηρά, μὴ τύχῃ καὶ τὴν πλακώσει κἀνὲν ἀμάξι! Ἀχ! παιδί μου, ἐπρόσθεσε παρατηροῦσά με μετὰ δακρύων, ἃς ἡμποροῦσα ἐγὼ νὰ σκουπίζω τοὺς δρόμους!

— Σπόγγισε τὰ δάκρυά σου, μητέρα, θὰ σκουπίζω, θὰ σκουπίζω ἐγὼ, δὲν εἶνε δύσκολον πρᾶγμα καὶ θὰ προσέχω καὶ τ' ἀδελφάκια μου.

— Παιδάκι μου, πόσον ἡμεθα εὐτυχισμένοι προτῆτερα!

Ἐπειτα μὲ ἡσπασθῇ ἐπανειλημμένως:

— Αὐτὸ μοὶ δίδει θάρρος, μοὶ εἶπεν, ὅταν σὰς φιλῶ. Δὲν ἔχω ἄλλο τίποτε νὰ σοῦ συστήσω παρὰ νὰ ἔχῃτε καλοὺς τρόπους μὲ ὅλους, πρὸ πάντων μὲ τοὺς κυρίους καὶ τὰς κυρίας. Μὴ ἐνοχλεῖς κἀνένα ἐπαίτων, Γρηγόρη μου· ἂν σοῦ δώσουν τίποτε νὰ εὐχαριστῇς· μὴ λυπηθῇς καὶ μὴ βαρυθυμῇς ὅταν δὲν σοῦ δίδουν, διότι δὲν εἶνε ὅλοι εἰς κατὰστασιν νὰ δώσουν.

Εἰς τὰς δύο θὰ τρώγετε εἰς ἓν μαγειρεῖον, ὅπου θὰ σὰς δεῖξῃ ὁ Τζῶν· μὴ τύχῃ, παιδί μου, καὶ ἀνακατώνεσθε ἐκεῖ μὲ κακαῖς συναναστροφαῖς, πάντα μεταξὺ σας νὰ ἦσθε. Τὸ βράδυ νὰ ἔρχεσθε εἰς τὸ σπίτι. Ἀχ! Γρηγόρη μου, ὁ Θεὸς μαζί σας.

Τὸ πρῶν μᾶς ἔδωκε χονδρὰ φορέματα τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐτοιμάσει διορθώνουσα τὴν νύκτα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἐφόρει πλέον ὁ πατήρ μας. Ἦσαν συλλογὴ ῥακῶν τὰ φορέματα ἐκεῖνα, ἀλλ' ἦσαν ζεστά. Ἀπῆλθον καὶ τὰ πέντε ἀδελφία, μὲ τὴν χαρὰν ὅτι θὰ ἡμεθα ὠφέλιμα εἰς τοὺς γονεῖς μας ἐγὼ μάλιστα ἤμην ὑπερήφανος ὡς μεγαλύτερος διότι ἡ μήτηρ μας μὲ εἶχε κρίνει ἄξιον νὰ τὴν βοηθήσω. Ἔως εἰς τὴν ἔξω θύραν μᾶς συνώδευεν ἡ καλὴ καὶ σεβαστὴ μας μήτηρ καὶ ὅτε μετὰ τοὺς ἀσπασμούς τοῦ χαιρετισμοῦ ἤρχισαμεν νὰ βαδίζωμεν, μᾶς συνώδευαν ἀκόμη δακρυβρεκτοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς, ἔως οὐ δὲν ἐφαινόμηντο πλέον. Ὅταν ἔκαμψα τὴν ὁδὸν ἡσθάνθην ὅτι μὲ ἐγκυτέλιπον αἱ δυνάμεις ὑπὸ τῆς λύπης, ἀλλ' ἀμέσως ἐσκέρθη ὅτι ἔπρεπε νὰ

ἔχω θάρρος διότι ἐγὼ πλέον ἤμην ἀδυνάτου καὶ πτωχῆς οἰκογενείας τὸ στήριγμα. Καθ' ὁδὸν ἐξήγησα εἰς τὰ μικρά μου ἀδελφία περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἀνέφερον εἰς αὐτὰ τὰς παραγγελίας τῆς μητρός μας· μοὶ ὑπεσχεθῆσαν ὑπακοὴν καὶ τὰ πάντα ἔγιναν ὅπως εἶχον προδιατεθῇ.

Τὸ ἐσπέρας ἐπανήλθον εἰς τὴν οἰκίαν κατὰκοποι ἐκ τῆς ἐργασίας, ἀλλ' εὐχαριστημένοι εἶχομεν δύο σελλίνια. Μᾶς περιέμενεν εἰς τὴν θύραν ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ πῶς μᾶς ὑπεδέχθη!

Ὁ πατήρ μας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας εἶχε μάθει τὰ καθ' ἡμᾶς, μᾶς ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς κλίνης του καὶ εἶπε σιγὰ πρὸς ἐμὲ:

— Γρηγόρη, ἡ ἡμέρα αὕτη εἶνε μεγάλη ἡμέρα διὰ σὲ, ἡξεύρεις ἀπὸ σήμερον ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ζῇ ἐκ τῆς ἐργασίας του. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι πολὺ ταχέως ὑποβάλλεσαι εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλ' ἴσως τοῦτο θὰ ἦνε καλλίτερον διὰ σέ. Ἐκ παίδων πρέπει κἀνεὶς νὰ συνειθίσῃ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου. Σήμερον μὲ ἀντικαθίστῃς, θέλω δὲ νὰ μοὶ ὑποσχεθῇς ὅτι ἐφ' ὅσον χρόνον γείνη ἀνάγκη, διὰ πάντοτε, ἂν χρειασθῇ διὰ πάντοτε θὰ ἐργάζεσαι διὰ τὴν οἰκογενεῖάν σου, ὅπως εἰργάσθης σήμερον, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τὴν ἐγκαταλείψῃς, ὅπως ἐγὼ δὲν τὴν ἐγκατέλειψα, ἐφ' ὅσον μοὶ τὸ ἐπέτρεπον αἱ δυνάμεις μου.

— Πάτερ μου, τῷ εἶπον, θὰ γείνης καλὰ καὶ σὺ.

— Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ!

— Ὡς πρὸς τὴν μητέρα μου τὴν ἀγαπητὴν καὶ τοὺς προσφιλεῖς ἀδελφούς μου, μείνε ἡσυχος, πατέρα.

— Καλὰ, μοὶ εἶπε σπογγίζων ἀπὸ τοῦ μετώπου του τὸν ἰδρώτα. Ναί, μένω ἡσυχος, εἰσι καλὸς, Γρηγόρη, καὶ αὐτὸ μὲ παρηγορεῖ.

Εἶχον παρέλθῃ δεκαπέντε ἡμέραι ἀφ' ὅτου ἤρχισαμεν τὸ νέον μας ἔργον. Ἐκοπιάζομεν πολὺ, ὅπως εὐκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῇ, ἀλλ' οὐδέποτε ἐβαρυθυμήσαμεν καὶ ἐτρώγαμεν εὐχαριστημένοι τὸν ἔρτον μας εἰς τὸ πενιχρὸν μαγειρεῖον. Ὁ καλὸς μάγειρος μᾶς ἐπεριποιεῖτο—μᾶς ἔβλεπε τόσον μικρά—ὅσον ἦτο δυνατόν: «Φάγετε καὶ πίετε παιδιὰ μου, μᾶς ἔλεγε, διότι ἐκάματε καλὴν ἐργασίαν καὶ σὺ μικρά μου Τζέννυ πήγαίνε κοντὰ εἰς τὴν θερμάστραν νὰ ζεστάνῃς τὰ ρούχά σου, εἰσαι βρεμμένη.» Ἦτο ἡ λεπτοφυεσττέρα ὄλων μας ἡ Τζέννυ, ἀλλ' ὅχι ὀλιγώτερον δραστηρία. Ἦτο δὲ τόσον ἀγαπητὴ ἡ παιδικὴ μορφή τῆς, ὥστε οἱ διαβάται καὶ μάλιστα αἱ κυρίαι πάντοτε κάτι τῇ ἔδιδον.

— Ἐνθυμεῖσαι, Τζέννυ; εἶπεν ὁ πλούσιος τραπεζίτης διακόπτων τὸν λόγον καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν ἀδελφὴν του.

— Ναί, ἀδελφέ μου, τίποτε δὲν ἐλησμόνησα καὶ λογίζομαι εὐτυχὴς βλέπουσα ὅτι ἡ εὐδαιμονία δὲν ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς καρδίας σου τὴν

μνήμην τῶν δυστυχημάτων τὰ ὁποῖα ἀπηντήσαμεν εἰς τὰ πρῶτα βήματα τοῦ βίου μας.

Ὁ Γρηγόριος Σώλλιθαν ἐξηκολούθησε:—Μίαν ἡμέραν εἶχομεν φέρει ἐξ σελλίνια εἰς τὴν οἰκίαν· ἡ ἡμέρα εἶχεν ὑπάγει καλὰ, διότι ἡ βροχὴ ἦτο ἀκατάπαυστος καὶ οἱ ὁδοκαθαρισταὶ δὲν ἐπρόφθονον ν' ἀναπνεύσουν. Ἀλλ' εἰς τί κατὰστασιν εἶχομεν ἐπανέλθει!... Ὅταν μᾶς εἶδεν ἡ καλὴ μας μήτηρ καταβρεγμένα καὶ καταλασπωμένα καὶ νὰ ὁμιλῶμεν ὅλα μαζί καὶ νὰ ἐπιδεικνύμεν γαυριῶντα τὸν θησαυρόν μας, τὰ ἐξ σελλίνια, ἐγέλα καὶ ἔκλαιεν ἡ ἀγαθὴ γυνή.

Τὴν προτεραίαν μᾶς εἶχεν εἶπει: «Ἄν εἶχον τέσσαρα σελλίνια, θὰ ἔδιδά ζωμί ἀπὸ βωδινὸν εἰς τὸν πατέρα σας.» Καὶ ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ κερδήσω τὰ τέσσαρα σελλίνια· εἶχα παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ στείλῃ λάσπην καὶ βροχὴν καὶ μὲ εἰσέηκουσεν ὁ Θεός.

Ὁ πατήρ μας εὔρε λαμπρὸν τὸ ζωμί. Ἦτο ὠραία δι' ἡμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη.

Δυστυχῶς ὅτε τὸ ἐσπέρας τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐπανήλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ κατὰστασις τοῦ πατρός μας δὲν ἦτο καλὴ.

Ἡ μήτηρ μας δὲν εἶχε πλαγιάσει καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ πρῶν, πολὺ ἐνωρίς θὰ μὲ ἐστελλεν ἴσως νὰ προσκαλέσω τὸν ἱατρὸν.

Εἶχον διέλθῃ τὴν νύκτα πολὺ τεταραγμένος· ἐξύπνησα πρῶτος. Ἡ μήτηρ μας ἐκοιμᾶτο ἔχουσα ἀκουμβισμένον τὸ πρόσωπον εἰς τὴν ἄκραν τῆς κλίνης τοῦ πατρός μας, ἐντὸς τῆς χειρὸς του. Νομίζω ὅτι εἶχεν ἀποκοιμηθῇ καταφιλοῦσα τὴν χεῖρα ἐκεῖνην. Ὑπέθετον ὅτι καὶ ὁ πατήρ μας ἀνεπαύετο· ὅθεν ἡγέρθη σιγὰ σιγὰ, ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασα εἶδον ὅτι εἶχον ἀπατήθῃ. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Δανιὴλ Σώλλιθαν ἦσαν κατὰ τὸ ἡμισυ ἀνοιχτοί, τὸ βλέμμα του ἀνεπαύετο ἐπὶ τῶν ὠχρῶν παρειῶν τῆς μητρός μας, εἶχε δὲ τὸ βλέμμα του τόσον λυπηρὸν καὶ τόσον τρυφερὸν τὴν ἔκφρασιν, ὥστε ἔκλινα τὰ γόνατα παρὰ τοὺς πόδας τῆς μικρᾶς μου κλίνης.

Ἐκλαίον καὶ προσηυχόμεν· ὁ πατήρ μας μὲ ἤκουεν. «Ἀγαπητέ μοι Γρηγόρη», μοὶ εἶπε χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ θέτων τὸν δάκτυλον τῆς ἄλλης χειρὸς του ἐπὶ τῶν χειλέων του μοὶ ἐσήμανε νὰ μὴ κάμω θόρυβον διὰ νὰ μὴ ἐξυπνήσῃ ἡ μήτηρ μας.

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐξύπνισα τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς μου καὶ ἀπῆλθον βαίνοντες ὅλοι ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ποδῶς, ἐνῶ διὰ μειδιάματος μόνον μᾶς ἀπεχειρέτιζεν ὁ πατήρ ἵνα μὴ φωνήσῃ καὶ ἐξυπνήσῃ ἡ μήτηρ.

Ὁ καιρὸς ἦτο εὐτυχῶς ἄθλιος τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην. Εἶχομεν μέχρι τῆς ἐσπέρας καλῶς καὶ ἐπωφελῶς ἐργασθῇ, ὅτε αἶφνης περὶ τὸ ἄναμμα τῶν λύχων διακρίνω εἰς μίαν γωνίαν τῆς Ῥέτζεντ Στρίτ—νομίζω ὅτι ἔχω ἀκόμη ἐμπρός

μου τὸ μέρος—κάτι τι, τὸ ὁποῖον ἐμαύριζε καὶ τὸ ὁποῖον βεβαίως κάποιος θὰ εἶχε χάσει. Ἦτο μαῦρον χαρτοφυλάκιον οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα. Ἦτο ἀκόμη καθαρὸν καὶ ὄχι πολὺ βρεγμένον· προφανῶς θὰ εἶχε πέσει ὄχι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Παρατήρησα κύκλῳ ἵνα ἀνακαλύψω τὸν ἀπολέσαντα. Ὁ Ἰωῆς μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ χαρτοφυλάκιον θὰ ἀνῆκεν εἰς ἓνα ὑψηλὸν κύριον σκυθρωπὸν, ὅστις πρὸ μικροῦ διελθὼν ἐκείθεν τῷ εἶχε δώσει ἡμισυ σελλίνιον. Ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν εὔρωμεν τώρα; Τὸ ἔθηκα εἰς τὸν κόλπον μου καὶ ταχύτερον τοῦ συνήθους ἐπανήλθον εἰς τὴν οἰκίαν.

Μόλις ἐφθάσαμεν ἔδειξα τὸ εὑρημα εἰς τὸν πατέρα. Τὸ ἤνοιξε· περιεῖχεν ἔγγραφα. Ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ μας ἔτρεμον ἀναγινώσκοντες τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ἀφ' οὗ δὲ τὰ παρατήρησεν ὅλα ἡ μήτηρ μας τὰ ἔθηκεν πάλιν εἰς τὸ χαρτοφυλάκιον, τὸ ἐκλείσει, τὸ ἐτύλιξεν εἰς χαρτίον καθαρὸν, τὸ ἔδεσε καλὰ δι' ἐνὸς γαῖτανιου, ἐπέγραψε τὴν διεύθυνσιν καὶ μοὶ τὸ ἔδωκε. Τότε ὁ πατήρ μας μοὶ εἶπε:—Γρηγόρη, πρόσεξε καλὰ εἰς τὸ χαρτοφυλάκιον αὐτὸ, εἶνε πολυτιμότερον. Νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν ὁδὸν Νόρφολκ εἰς τὸν οἶκον Ἀρρισσῶν, ἀριθ. 44. Ἐκεῖ θὰ ζητήσῃς τὸν κ. Τζαίμς Ἀρρισσῶν κατ' ἰδίαν καὶ ἀφ' οὗ σοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρουσιασθῇς ἐνώπιόν του τὸν ἐρωτᾷς ἂν ἔχασε τίποτε ἐντὸς τῆς ἡμέρας. Ἄν σοὶ εἴπῃ ναί, ὅτι ἔχασεν ἓν χαρτοφυλάκιον (ἡμπορεῖ καὶ ὁ Ἰωῆς νὰ παρατηρήσῃ ἂν ἦνε ὁ ὑψηλὸς κύριος, ὁ ὁποῖος τῷ ἔδωκε τὸ ἡμισυ σελλίνιον) καὶ βεβαιωθῇς ὅτι εὗρισκασαι ἐνώπιον τοῦ κτήτορος τοῦ χαρτοφυλακίου, τῷ δίδεις τότε τὸ δέμα τοῦτο διηγούμενος εἰς αὐτὸν τὸ πῶς τὸ εὔρες καὶ τὰ λοιπά.

— Δὲν εἶνε πολὺ ἀργά; ἠρώτησεν ἡ μήτηρ μας.

— Τὸ μέρος δὲν εἶνε μακρὸν, καλλίτερον νὰ ὑπάγουν τώρα.

— Καλὰ λοιπὸν, ἃς ὑπάγουν, ἐπανελάβην ἡ μήτηρ.

Μᾶς ἐκαθάρισεν, ἀπῆλθον καὶ μετὰ μίαν ὥραν εὗρισκόμεθα εἰς ὠραίαν αἴθουσαν ἐνώπιον ὑψηλοῦ τίνος κυρίου σκυθρωπαῦ, ὃς εἶχεν εἶπει ὁ Ἰωῆς, ὅστις ἀμέσως τὸν ἀνεγνώρισε.

— Τί θέλετε; μᾶς ἠρώτησε.

— Κύριε, τῷ λέγω εἰμεθα οἱ μικροὶ ὁδοκαθαρισταὶ τῆς Ῥέτζεντ Στρίτ. Ἐνθυμεῖσθε, κύριε, ὅτι κατὰ τὰς τέσσαρας ἔδωκατε ἡμισυ σελλίνιον εἰς τὸν μικρόν μου ἀδελφόν;

— Ἐ; Αὐτόν; δὲν ἔδωκα ἀρκετά;

— Μάλιστα, κύριε, ἀπῆλθον ἐντρομος, ἀλλὰ ἤλθον νὰ σὰς εἶπω μὲν ὅτι ἀφ' οὗ διεβήτε εὔρωμεν κάτι τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ ἦνε ἰδικόν σας.

Ὁ κ. Ἀρρισσῶν μὲ ἔλαβεν ἀπὸ τῆς χειρὸς, μὲ ἔθηκεν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας καὶ παρατηρῶν με καλὰ, μοὶ εἶπεν:

— Έχεις καλήν φυσιογνωμίαν, παιδί μου, καὶ ἂν πρόκηται νὰ κάμῃς μίαν καλήν πράξιν, πολὺ θὰ μ' εὐχαριστήσῃ. Ἐχασα ἐν χαρτοφυλάκιον ἀπὸ μαῦρον μαροκινόν. Αὐτὸ εὔρες;

— Ἰσα ἴσα, τῷ εἶπον εὐχαριστημένως. Ὁ πατήρ μου, πρὸς θν τὸ ἔδειξα, μοὶ εἶπε νὰ σὰς τὸ φέρω ἀμέσως· εἶδεν εἰς τὰ ἔγγραφα τὴν διεύθυνσίν σας.

— Ἦνοιξε λοιπὸν τὸ χαρτοφυλάκιον;

— Διὰ νὰ ἴδῃ τὴν διεύθυνσιν, ἀπήντησα μετὰ δακρύων.

Ὁ κύριος Ἀρρισσὼν μὲ παρετήρησεν ἐκ νέου μετὰ προσοχῆς.

— Ἀς ἴδωμεν, μοὶ εἶπε· λέγων δὲ ταῦτα ἐφαίνετο ὀλιγώτερον σκυθρωπός.

Ἐλαβεν εἰς χεῖράς του τὸ χαρτοφυλάκιον, τὸ ἔλυσεν, τὸ ἐξετύλιξε, τὸ ἦνοιξεν, ἐξήγαγε τὰ ἔγγραφα, τὰ παρετήρησε, τὰ ἐμέτρησε καὶ ἀφ' οὗ πάντα ἐν τάξει καὶ ἡσυχίᾳ ἠρεύνησεν, ἠρώτησε τὸ ὄνομά μου, τὸ τοῦ πατρός μου, τῆς μητρός μου, ἐξήτασε περὶ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον κάμνουν καὶ ἐν ᾧ ἐγὼ ἀπῆντων, ἔπαιρνε μίαν πρέζαν ταμβάκου.

Ἀφ' οὗ ἀπήντησα ὅσον εὐκρινῶς ἠδυνάμην εἰς τὰς ἐρωτήσεις του, ἐσημείωσε λέξεις τινὰς διὰ μολυβδίδος εἰς ἐν τεμάχιον χάρτου, μὲ ἔτυψε προστατευτικῶς ἐπὶ τῆς παρειᾶς καὶ μοὶ εἶπε·

— Καλὰ, παιδί μου, πηγαίνετε τώρα.

Ἦκουσα ταῦτα μετ' εὐχαριστήσεως, διότι τὸ σκυθρωπὸν τοῦ κ. Ἀρρισσὼν καὶ ἡ τραχεῖα φωνή του εἶχον καταφοβίσει κατ' ἀρχὰς καὶ ἐμὲ, ἀλλ' ἰδίως τὸν πτωχὸν μικρὸν Ἰωῆ, ὁ ὁποῖος ἔμενε διαρκῶς ὀπισθέν μου καὶ σιγὰ σιγὰ μοὶ ἐπανελάμβανε· «πᾶμε, Γρηγόρη, πᾶμε νὰ φύγωμεν.»

Ἦτο νῦξ βαθεῖα ὅτε ἐπανήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν. Ἡ μήτηρ μᾶς περιέμενεν ἀνήσυχος. Ἐδιηγήθημεν τὰ πάντα εἰς τοὺς γονεῖς μᾶς μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ κ. Ἀρρισσὼν μᾶς εἶπε «πηγαίνετε τώρα.»

— Τίποτε ἄλλο; ἠρώτησεν ἡ μήτηρ μᾶς.

— Τίποτε, ἀπήντησα.

Ὁ πατήρ μᾶς ἔρριψε τότε ἐπὶ τῆς μητρός μᾶς βλέμμα, τοῦ ὁποῖου δὲν ἐνόησα παρὰ βραδύτερον μόνον, ἀναμιμνησκόμενος αὐτοῦ, τὴν θείαν πραότητα. Ἐπειτα δὲ ἀποτεινόμενος πρὸς ἐμέ·

— Καλὰ, εἶπε, τέκνον μου, ἔκαμες τὸ καθήκόν σου.

Καὶ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς.

— Πεινάτε, μᾶς ἠρώτησε μετὰ τινὰς στιγμὰς σιγῆς ἡ μήτηρ.

— Ναί, ἀπαντήσαμεν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Ἰωῆς.

— Ἐχεις σὺ τὰ λεπτὰ, ἐπανέλαβεν ἡ μήτηρ, διότι μὲ τὴν βίαν, ὅπου εἴχομεν νὰ σὲ στεῖλωμεν νὰ δώσης τὸ χαρτοφυλάκιον δὲν σ' ἐρωτήσαμεν τί ἐκερδήσατε σήμερον. Πήγαίνε λοιπὸν, παιδί μου, νὰ πάρῃς ψωμί.

— Ἐχω σχεδὸν τέσσαρα σελλίνια, εἶπον εἰς τὴν μητέρα μᾶς.

Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔθηκα τὴν χεῖρα εἰς τὸν κόλπον μου διὰ νὰ εὔρω τὸ δερμάτινον σακκίδιον, ὅπου ἔθετα τὰ κέρδη μου, ἀλλ' . . . ὠχρίασα.

— Τί ἔχεις; μὲ ἠρώτησεν ἡ μήτηρ.

Δὲν εἶχον εὔρει τίποτε εἰς τὸν κόλπον μου, εἶχον χάσει τὸ σακκίδιόν μου μὲ ὅλα μου τὰ κέρδη. Ἐκύτταξα καὶ εἰς τὰ ἄλλα μου θυλάκια. . . τίποτε!

Τότε ἐξερράγην εἰς δάκρυα.

— Μητέρα, ἐφώνησα, μητέρα μου καὶ ἐγὼ δὲν ἤξεύρω πῶς τὸ ἔπαθα. . . δὲν τῶκαμα ἐπίτηδες. . .

— Τὸ 'ξεύρω, παιδί μου, τὸ 'ξεύρω.

— Θὰ μοῦπесεν εἰς τὸ σπίτι ἐκείνου τοῦ κυρίου, ὅταν ἐκβάλα καὶ τῷ ἔδωκα τὰ χαρτιά του. Θέλεις, μητέρα, νὰ πάγω νὰ ἴδω; ἐκεῖ θὰ μοῦπесε καὶ δὲν τὸ ἤκουσα ἐξ αἰτίας ὁποῦ ἦτον τὸ χαλί.

— Ὁχι, Ὁχι, Γρηγόρη μου, μὴν πᾶς.

Καὶ τύπτουσα ἔπειτα τὸ μέτωπον:

— Ἀλλὰ τὰ δυστυχισμένα, εἶπε, τί θὰ φάγουν! οὔτε ἐν κομμάτι ψωμί δὲν εἶνε εἰς τὸ σπίτι. . .

— Δὲν πεινῶ, μητέρα, οὔτε ὁ Ἰωῆς δὲν πεινᾷ. Εἴμεθα κουρασμένοι καὶ θέλομεν νὰ κοιμηθούμεν, εἴπομεν ῥιπτόμενοι εἰς τὰς μητρικὰς ἀγκάλας.

Ἡ μήτηρ δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλὰ θαλερὰ δάκρυα ἐκυλίσοντο ἐπὶ τῶν παρειῶν της.

— Γρηγόρη νὰ κοιμηθούμε, εἶπον τότε πρὸς τὸν Ἰωῆν. Ἄμα μᾶς ἴδῃ κοιμωμένους ἡ μήτηρ δὲν θὰ κλαίῃ πλέον. Αὖριον τὸ πρῶτ' ἀνείξομεθα ἀπὸ τὸν Τζῶν Μάξγουελ ἐν σελλίνοι καὶ τῷ τὸ ἀποδίδομεν τὸ ἐσπέρας, ὥστε θὰ ἔχῃ κάτι τι εἰς τὸ σπῆτι ὁ μπαμπᾶς καὶ ἡ μαμμά.

Μετὰ τινὰ λεπτὰ τῆς ὥρας ὁ ταλαίπωρος μικρὸς Ἰωῆς πλαγιασμένος μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν μικράν μᾶς κλίνην ἐκοιμάτο βαθύτατα, ἔχων τὸν ὀμὸν μου ὡς προσκέφαλον. Ὅτε ἠσθάνθη καὶ ἐγὼ ὅτι ἔμελλε νὰ μὲ καταλάβῃ ὁ ὕπνος ἦνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς· ἵνα ἴδω τί κάμνει ἡ μήτηρ μᾶς. Ἐκάλητο κατάκοπος παρὰ τὸ προσκέφαλον τοῦ πατρός μᾶς, ἦσαν ἡμίκλειστοι οἱ ὀφθαλμοὶ της καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν της τῇ διέφευγεν ἡ ἐργασία. Ὁ πατήρ ἐκοιμάτο καὶ μόνον ἡ βραδεῖα καὶ δύσκολος ἀναπνοή του διέκοπτε τὴν σιγὴν, ἥτις εἶχεν ἐπικαθήσει εἰς τὸ πενιχρόν μᾶς οἶκον.

Τῇ ἐπαύριον, ὅτε ἠγέρθη τῆς κλίνης, εὔρον τὴν μητέρα μᾶς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, εἰς ἣν ἀφ' ἐσπέρας τὴν εἶχον ἴδει. Ἐπορεύθη πρὸς τὸν Τζῶν, ἔλαβον τὸ σελλίσιον καὶ ἐπανήλθον. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἡ ταλαίπωρος μήτηρ εἶχεν ἐξυπνήσει, μαθοῦσα δὲ τί εἶχον κάμει μὲ ἠσπάρσθη μετὰ τῆς συνήθους τρυφερότητος. Ἀλλ' ἔκαιον τὰ χεῖλη της.

— Κύτταξε μὴν ἀρρωστήσης καὶ σὺ, μητέρα μου, τῇ εἶπον.

— Μὴ φοβεῖσαι, παιδί μου, δὲν παθαίνω τίποτε, μοὶ ἀπήντησε.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἡ κατάστασις τοῦ πατρός μᾶς εἶχε δεινωθῇ, τὴν ἄλλην, ἀκόμη χειρότερα. Πρὸ τοῦ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἐργασίαν μᾶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤθελεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν νὰ μᾶς κρατῇ ὅλα εἰς τὰς ἀγκάλας του.

— Μήπως θέλεις νὰ μείνουν ἐδῶ σήμερα; ἠρώτησεν ἡ μήτηρ μᾶς.

— Ναί, ναί, ἂς μείνουν. . . . εἶπεν, ἀλλ' ἔπειτα συλλογισθεὶς καλλίτερον:

— Ὁχι, εἶπεν, ἂς ὑπάγουν, ἂς ὑπάγουν. . . Προσελκύσας δὲ ἐμὲ μετὰ μειδιάματος ἄπαξ ἔτι πρὸς ἑαυτόν:

— Γρηγόρη μου, εἶπεν, ἐνθυμίσαι τί μοῦ ὑπεσχέθης διὰ τ' ἀδελφία σου καὶ τὴν μητέρα σου;

— Καὶ πάλιν σὺ τὸ ὑπόσχομαι, πατέρα μου. Ἦμην πολὺ μᾶλλον ἢ τὸ σύνθηδες συγκεκινημένος, διότι ἦτο ὑπὲρ ποτε σεμνὸς ἄμα καὶ παρὰ ξένος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ τόνος τῆς φωνῆς τοῦ πατρός μου.

Ἡ χεὶρ του ἡ κάτισχνος ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τῶν πόνων εἶχε καταπέσει κατάλευκος καὶ βαρεῖα ἐπὶ τῆς σινδόνης. Τὴν ἔλαβον ἐγὼ καὶ τὴν ἠσπάρσθη εὐλαβῶς φωνῶν ἐπανειλημμένως· «πάτερ μου, πάτερ μου!»

— Φίλτατέ μου, μοὶ εἶπεν ἐκεῖνος, σ' ἀγαπῶ ἐκ βάθους καρδίας. Εἴσθε ὅλα σας τέκνα ἀξιολογα. . .

Μᾶς ἠσπάρσθη καὶ ἡ μήτηρ μᾶς καὶ ἀπήλθομεν τὸ ἐσπέρας τὴν εὔρομεν περιμένουσάν μᾶς εἰς τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς κλίμακος. Μᾶς περιέμενεν, ἀλλὰ δὲν ἐκινεῖτο, ἔλεγες ὅτι πέτρινον ἄγαλμα ἦτο ἐμπρὸς σου. Εἶχεν ὀλανοίκτους τοὺς ὀφθαλμούς· ὥστε ἐφοβήθη. Ἐγονάτισα ἐμπρὸς της καὶ ἐπειδὴ ἐκείνη ἐπέμενε σιωπῶσα: «μίλησέ μᾶς λοιπὸν, μητέρα!» ἀνέκραξα ἄπελπις καὶ ἔξω ἐμαυτοῦ.

— Γρηγόρη μου, παιδιά μου, μᾶς εἶπε τότε ὥσει ἐξεγειρομένη ἀπὸ ληθάργου, μὴ κάμνετε θόρυβον. . . ὁ πατέρας σας μοῦ φαίνεται. . . μοῦ φαίνεται πῶς κοιμάται ἀκόμη.

Ναί, φίλοι μου, ὁ πατήρ μου ἐκοιμάτο, ἀλλ' ἐκοιμάτο διὰ πάντοτε, ἐκοιμάτο τὸν αἰώνιον ὕπνον.

Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ κ. Σώλλιθαν ὠμίλει ὀρθιος κατὰ τὸν τρόπον τὸν ἀγγλικόν, ἀλλ' ὅτε ἐπρόφερε τὰς τελευταίας λέξεις δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπομείνῃ. Ἐκάθησε καὶ στηρίξας ἐπὶ τῆς τραπέζης τοὺς ἀγκῶνας ἔκρυπεν ἐντὸς τῶν χειρῶν του τὴν ὄψιν του τὴν δακρύβρεκτον.

Τῶν συνδαιτημένων πάντων εἶχον ὑγρὰνθῇ οἱ ὀφθαλμοί· οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ διακόψῃ τὴν σιγὴν

τὴν διαδεχθεῖσαν τοῦ πλουσίου τραπεζίτου τοὺς λόγους.

Μετὰ τινὰς στιγμὰς καταστέλλων τὴν συγκίνησίν του, ἠγέρθη πάλιν ὁ Σώλλιθαν.

— Εἰς πᾶσαν ἡλικίαν, εἶπε, κλαίει τις ὡς παιδίον ὅταν κλαίῃ τὸν πατέρα του· οὐδὲν δύναται ἐντελῶς ν' ἀποσβέσῃ τὸ πένθος τῶν γονέων. . .

Τρεῖς ἡμέρας, ἀφ' οὗ εἴχομεν συνοδεύσει εἰς τὴν ἐσχάτην του κατοικίαν τὸν Δανιὴλ Σώλλιθαν, ἐκαθήμεθα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ ἡμεῖς περὶ λιτὴν καὶ πενιχρὰν τράπεζαν καὶ προσεπάθει ἐκείνη νὰ μᾶς πείσῃ νὰ λάβωμεν ὀλίγην τροφήν, ὅτε ἄμαξα ἐστάθη πρὸ τοῦ οἰκήματός μᾶς. Βῆμα βαρὺ ἠκούσθη εἰς τὴν κλίμακα, ἠνοίχθη ἡ θύρα καὶ ὑψηλὸς τις κύριος παρουσιάσθη.

Ὁ Ἰωῆς ἤρχισε νὰ τρέμῃ· ἦτο ὁ κύριος τοῦ χαρτοφυλακίου!

— Τί θέλει, ἀδελφέ μου; μὲ ἠρώτησε σιγὰ σιγὰ τρέμων.

Τὸ ὑπόγειόν μᾶς δὲν ἐφωτίζετο καλὰ. Ὁ ὑψηλὸς ἐκεῖνος κύριος θέσας τὴν χεῖρα ὑπεράνω τῶν ὀφθαλμῶν του διὰ νὰ ἴδῃ καλλίτερον μὲ διέκρινε καὶ μὲ ἐχαιρέτισε κτυπῶν με φιλικῶς ἐπὶ τῆς παρειᾶς, ἔπειτα δὲ ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν μητέρα μᾶς:

— Τὸ παιδάκι αὐτὸ, τῇ εἶπεν, εἶνε καλλίτερον πολὺ ἀπὸ ἐμὲ, διότι ἐκεῖνο τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν τὸ εὔρε, μοῦ ἔφερε σπουδαιότατον χαρτοφυλάκιον, ἐν ᾧ ἐγὼ μετὰ μίαν μόνον ἐβδόμαδα τῷ φέρω τὸ πούγγι του, τὸ ὁποῖον ἔχασεν εἰς τὴν οἰκίαν μου.

Ἐξάγων τότε ἐκ τοῦ θυλακίου του τὸ σακκίδιόν μου:

— Τὸ ἀναγνωρίζεις, κύριε; μοὶ εἶπε. Δὲν εἶνε τὸ ἰδικόν σου; Ἐξί πετοῦν τὰ σελλίνια τῶν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ξένα σπῆτια;

Ἡμεῖς σιωπῶντες τὸν ἠκούομεν καὶ ἐταραττόμεθα μάλιστα διότι ὠμίλει μὲ τὴν καλὴν διάθεσιν ἐντὸς δωματίου, τὸ ὁποῖον περιέκλειε τὸσον πένθος.

Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐθαύμαζε διὰ τὴν σιωπὴν καὶ παρετήρει κύκλῳ ὡς διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ αἶτιον τῆς λύπης μᾶς.

— Τί τρέχει λοιπὸν; μᾶς ἠρώτησε. Μήπως φωνάζω πολὺ; μήπως κοιμάται κανεὶς;

Τῷ ἔκαμα ἐν σημείον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀμέσως ἐνόησε τί συνέβαινεν, ἐν τῷ ἄμα δὲ ὁ Τζαίμς Ἀρρισσὼν—διότι ὁ Τζαίμς Ἀρρισσὼν ἦτο—ἐντελῶς μετεβλήθη.

— Ἀχ! κυρία μου, εἶπε πρὸς τὴν μητέρα μου, συσφίγγων τὰς λιποσάρκους χεῖράς του, σὰς ζητῶ συγγνώμην. . . Ἠλπίζον ὅτι ἐμελλον νὰ φέρω εἰς τὸν σύζυγόν σας τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ὑγείαν ἴσως, ἀλλὰ φθάνω πολὺ ἀργά. . . Εἶμαι ἐνοχος! ἔγκλημα εἶνε ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀγαθοεργίας. Ὁ σύζυγός σας. . .

— Δὲν ἔχω πλέον σύζυγον καὶ τὰ τέκνα μου δὲν ἔχουσι πατέρα.

— Ταλαίπωρος γυνή, δυστυχισμένα τέκνα, ἀνέκραξεν ὁ Ἀρρισσὼν ἐκ βάθους συγκινηθείς.

Σὰς ὁμίλησα ἐπὶ πολὺ περὶ τοῦ πατρός μου διότι δὲν τὸν ἐγνωρίσατε, ἀλλὰ τί νὰ εἶπω περὶ τοῦ Ἀρρισσὼν, τὸν ὁποῖον πάντες ἔχετε γνωρίσει, ἀρκεῖ δὲ μία λέξις ἵνα σὰς τὸν ὑπομνήσῃ; Ὁ Τζαίμης Ἀρρισσὼν ἦτο ὁ ἀγαθὸς πλούσιος ὅπως ὁ Δανιὴλ Σώλλιθαν ἦτο ὁ ἀγαθὸς πένης. Ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ ἵνα ὑπογλυκάνῃ τοῦ πένθους μας τὴν πικρίαν τὸ ἔπραξε μετὰ χαρὰς.

— Ἀχ! ἔλεγεν ἐνίοτε ἡ μήτηρ μου, ἐντρέπομαι νὰ ἦμαι εὐτυχής· ἀν εἶχα τώρα τὸν ἄνδρα μου...

— Τὸν ἔχεις, τὸν ἔχεις πάντοτε, ἀπὴντα ὁ Ἀρρισσὼν· οἱ προσφιλεῖς νεκροί μας εἶνε πάντοτε μετὰ ἡμῶν καίπερ ἀόρατοι, ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν. Ἐσο εὐτυχής ἐν τῇ γῇ μὲ τὰ τέκνα σου καὶ θὰ εὐχαριστεῖται βλέπων ταῦτα καὶ ὁ σύζυγός σου ἐν τῷ οὐρανῷ.

Ἐνίοτε πλήρεις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν εὐεργέτην ἡμῶν:

— Εἴθε δίκαιος, ἀγαθός, τῷ ἐλέγομεν.

— Δὲν εἶνε τοῦτο σπουδαῖον πρᾶγμα, κυρία Σώλλιθαν, ἀπὴντα.

Εἶνε ἱκανοὶ δίκαιοι εἰς τὸν κόσμον, ὁ σύζυγός σας ἦτο καλλίτερός μου, τὰ παιδία σας ὅταν μοῦ ἔφεραν τὸ χαρτοφυλάκιον ἦσαν καὶ ἐκεῖνα δικαιοτάτα καὶ ἀγαθώτατα. Ἀπορῶ πῶς δὲν εὐρέθησαν δέκα δίκαιοι εἰς τὰ Σόδομα διὰ τὰ σωθῇ ἡ πόλις.

Ὁ Τζαίμης Ἀρρισσὼν δὲν εἶχεν οἰκογένειαν, ἡμεῖς ἐγένναμεν ἡ οἰκογένειά του καὶ ἐκεῖνος δεύτερος πατὴρ δι' ἡμᾶς. Ἡ μήτηρ μας ἐπετήρει τὰ τῆς οἰκίας μετὰ τσαύτης συνέσεως καὶ οἰκονομίας, ὥστε ἀστειζόμενος ὁ καλὸς Ἀρρισσὼν ἔλεγεν ὅτι θὰ προτείνῃ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων νὰ τὴν διορίσωσι διοικητρίαν τῶν Ἰνδιῶν, διότι μόνη αὕτη ἦτο κατάλληλος νὰ τακτοποιήσῃ τὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης χώρας χωρὶς νὰ διεγερθῇ καὶ παράπονα κατὰ τῆς διοικήσεως.

Ἐγὼ ἀφ' οὗ ἐτελείωσα τὰς σπουδὰς μου ἔγινον ὑπάλληλός του πρῶτον καὶ ἔπειτα μετὰ τινος ἔτη συνέταξός του. Ἀπεκατέστησε τὸν Ἰωὴν καὶ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετικῶς τὰς ὥραις μου ἀδελφὰς μὲ τοὺς ἐδῶ τώρα παρόντας συζύγους των. Καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος τοῦ εὐεργετικωτάτου ἦτο ἡσυχὸς καὶ γαλήνιος, ἀληθὴς θάνατος δικαίου. Κατὰ τὴν τελευταίαν του ὥραν στραφεὶς πρὸς τὴν μητέρα μου:

— Μετὰ τινὰς στιγμὰς, τῇ εἶπεν, ἀφ' οὗ καταλείψω τὸν κόσμον τοῦτον θὰ παρουσιασθῶ πρὸς τὴν Πλάστην καὶ θὰ ὑποβάλω εἰς τὴν κρί-

σιν τοῦ τὰς πράξεις τοῦ βίου μου, ἔπειτα θὰ λογαριασθῶ μὲ τὸν σύζυγόν σας, μὲ τὸν πατέρα σας, τέκνα μου. Πιστεύω ὅτι ὁ ἀγαθὸς οἰκογενειάρχης θὰ μείνῃ εὐχαριστημένος δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀδυνατοῦ οἰκογενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἔπραξα. Μὲ αὐτὸν θὰ ὁμιλῶ διὰ σὰς...

Ἐδῶ ἐτελείωσε τὸν λόγον τοῦ ὁ Γρηγόριος Σώλλιθαν, ἡ δὲ ὁμήγουρις πολλὴν ὥραν ἀφ' οὗ εἶχε σιγήσει ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουεν ἔτι. Ἐπειτα δὲ σεβασμῖα τις γραῖα ἠγέρθη ἀπέναντι τοῦ Γρηγορίου:

— Γρηγόριε Σώλλιθαν, εἶπε, τέκνον μου, ὁμίλησας ἀξίως τῆς μνήμης τῶν δύο ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἔτι θρηνοῦμεν. Τὰ μικρὰ ἐκεῖνα παιδία—δεικνύουσα τὰ εἰς τὴν ἄκραν τῆς τραπέζης καθήμενα νεώτατα μέλη τῆς οἰκογενείας—τὰ ὁποῖα εἶνε ἡ ὑπερηράνεια καὶ ἡ χαρὰ μας, θὰ ἐνθυμηθῶσι τοὺς λόγους σου. Καλὸν εἶνε τὰ ὅσα τῶν παιδίων ν' ἀκούωσι τοιαύτας διηγήσεις, καλὸν εἶνε ἀπὸ στόματος ἀψευδοῦς καὶ φιλονόμου οἷον εἶνε τὸ ἰδικόν σου νὰ μανθάνωσιν ὅτι πρέπει ἀείποτε νὰ τηρῶμεν τὴν μνήμην τῶν ἀγαπησάντων ἡμᾶς ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι πρέπει ἡ καρδία μας νὰ λατρεύῃ τοὺς προποθανόντας γονεῖς ἡ συγγενεῖς μας καὶ ὅτι μετὰ καλὸν βίον ἀρίστη διδασκαλία εἶνε ὁ ὥρατος θάνατος. Ἀριστον προσκέφαλον καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐσχάτῳ ὕπνῳ εἶνε ἡ καλὴ συνειδήσις, μόνον δὲ οἱ πονηροὶ φοβοῦνται τὴν ὥραν τὴν ἐσχάτην.

Λαμβάνουσα δ' ἔπειτα τὸ ποτήριόν της ἡ σεβασμῖα γυνή,

— Ὑπὲρ τῆς μνήμης, εἶπε, τοῦ Δανιὴλ Σώλλιθαν, μετὰ φωνῆς, ἥς μετὰ κόπου κατέστειλε τὴν συγκίνησιν, ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ Τζαίμης Ἀρρισσὼν!

— Οὐρρά ὑπὲρ αὐτῶν! ἀνέκραξεν ἡ ὁμήγουρις. [P.—J. Stahl.]

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΙΣ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ

Εἶναι περίεργος ἡ τύχη, ἣν ὑπέστησαν τὰ ἔπη τῶν δύο κορυφαίων τῆς ἀρχαιοῦς ποιητικῆς ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Καὶ τοῦ μὲν Βεργιλίου τὴν ποιητικὴν δόξαν ἐπεσκίασεν ἡ φήμη περὶ τῆς τεραστίας αὐτοῦ μαγικῆς τέχνης, διότι ὁ ποιητὴς τῆς Αἰνείας ἐνομίζετο γόης καὶ φαρμακεὺς ἐκ τῶν μεγίστων καὶ δεινοτάτων, πολλὰ δὲ βιβλία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βριθοῦσι ποικίλων μύθων περὶ γοητείων καὶ μαγανευμάτων αὐτοῦ, δι' ὧν ἐξησφάλισεν τὴν Νεάπολιν κατὰ πάσης κακοβοῦλου ἀποπείρας, ὧν ὅμως ἔπεσεν ἐπὶ τέλους θῦμα καὶ αὐτὸς, ἐπιχειρήσας νάνανεωθῇ καὶ καταστῇ ἀθάνατος. Τοῦ δὲ Ὀμήρου καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐλησμονήθη τέλεον ἐν τῇ δύσει, τὰ δὲ περὶ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἔσματα τῶν τρουαδούρων καὶ ἱπποτικὰ μυθιστορήματα βάζειν ἔχουσι κυρίως τὰ ψευδεπίγραφα ἡμερολόγια Δίκτυος τοῦ Κρη-

τὸς καὶ Δάρητος τοῦ Φρυγὸς, οὓς ἐνόμιζον τότε πολεμιστὰς παραστάντας ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Τροίας καὶ ὧν τὰ ἔργα ἐμυθεύετο ὅτι ἀνευρέθησαν ἐν τάφῳ τινὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας Νέρωνος· διὰ τοιούτων Φραγκικῶν διωρύχων μετωχετεύθησαν καὶ παρ' ἡμῶν μετὰ τὰς σταυροφορίας ἀσθενεῖς τινες καὶ κακόζηλοι ἀπηνήσεις τῆς ὁμηρικῆς μούσης εἰς μιζοδόρβαρον ἑλληνικὴν, ἐν αἷς ἡ Ἀνδρομάχη μετωνομάζετο Ἀνδραμαθὰ, ὁ Ἡρακλῆς Ἐρκουλες καὶ ἡ Ἑκάβη Κουβὰ, ἐκ τοιούτων δὲ θολερῶν πηγῶν ἠντλησε τὰς περὶ ἀρχαιοῦς γνώσεις τοῦ καὶ ὁ ποιητῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Ἐν Ἑλλάδι σχετικῶς ἡ τύχη τοῦ Ὀμήρου ἦν ὁπωσοῦν κρείσσων. Ναὶ μὲν ἡ πάλαι αἴγλη εἶχεν ἐξαφανισθῇ, καὶ ἄγνωστος σχεδὸν διετέλει παρὰ τῷ λαῷ ὁ ποιητὴς. Ἀλλ' ὁ μὲν Τζέτζης συνεπλήρου διὰ πενιχρῶν ἐξαμέτρων Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, ὅλον τὸν ἐπικὸν κύκλον περιλαβὼν ἐν τοῖς Προομηρικοῖς, τοῖς Ὀμηρικοῖς καὶ τοῖς Μεθ' Ὀμήρου, πληθὺς δὲ σχολιαστῶν ἐπειράτο νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, καὶ αἱ Παρεκβολαὶ εἰς Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν τοῦ κατὰ τὴν ἸΙ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος σοφοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου ἐνεκαίνιζον νέαν περίοδον φιλολογικῆς ἀναπλάσεως τοῦ ἔθνους. Ἀφ' ἑτέρου συνηθέσταται ἦσαν καὶ αἱ παραφράσεις τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν παρὰ τῶν τότε λογίων γραφομένην γλῶσσαν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ, Ἐμμανουὴλ τοῦ Μοσχοπούλου, Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ καὶ ἄλλων ἀνωνύμων. Ἀλλὰ πλησίον τῶν ἔργων τούτων μετὰ τὰς σταυροφορίας ἀνεφάνησαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, διηγήσεις περὶ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου εἰλημμέναι ἐκ Φράγκων στιχουργῶν, καὶ ἐξαμβλώματά τινα μεταφράσεων τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν χυδαίαν. Μία τούτων, ἡ τοῦ κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα ζήσαντος Κωνσταντίνου τοῦ Ἑρμονιακοῦ, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Δημ. Μαυροφρύδου, σφόδρα δ' ἐμφιβάλλομεν ἂν τις ἄλλος τῶν τοιούτων μεταφραστῶν κατάρθωσεν νὰ ὑπερβῇ τοῦτον κατὰ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν μωρίαν. Τὸ στιχουργημα τοῦ Ἑρμονιακοῦ φέρει τὴν ἀκόλουθον σχολιοτενὴ ἐπιγραφὴν, προύλαϊα ἀντάξια τοῦ ἔργου: «Μετάφρασις ἱστορίας τινὸς ἀρμόδια πρὸς Ὀμήρου, σὺν αὐτοῖς γὰρ ἀκολουθῶν ἔχωρ τοὺς πολέμους τῆς Τροίας ἀπαρᾶλλάκτως, καθὼς ὁ Ὀμηρος διηγῆται καὶ ἕτεροι ποιηταὶ τοὺς πολέμους καὶ τὴν τοῦ Δουρείου ἵππου κατασκευὴν καὶ τὴν ἀνάλωσιν τῆς αὐτῆς Τροίας τὰ μετ' Ὀμήρου τὰ μὴ γράθεντα ἐν αὐτῷ τοῦ Ὀμήρου βιβλίου τὸ καλούμενον Ἰλιάδα.» Διὰ 589 ὀκτωσὺλλάβων ἀθλίων στίχων, παραγεμισμένων διὰ πολλῶν γὰρ καὶ ἡγούρ, κατέρχωνται ὁ Ἑρμονιακὸς νὰ παραφράσῃ κατὰ τὴν ἰ-

δίαν μέθοδον δλόκληρον τὴν Ἰλιάδα καὶ νὰ συμπληρώσῃ αὐτὴν διὰ πολὺ πλεονέστερον. Ὅπως ἐξ ὄνυχος καταφανῆς ὁ λέων, ἡ μᾶλλον ὁ ὄνος, ἀποσπῶμεν ὀλίγους στίχους ἐκ τῆς ἀπαρᾶλλάκτου ταύτης μεταφράσεως τοῦ Ὀμήρου. Ἐν στίχ. 1874 κε. οἱ Τρῶες στενοχωρηθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀποφασίζουσι νὰ αἰτήσωσι διὰ πρεσβείας ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ προφητάνακτος Δαβὶδ καὶ στέλλουσιν ἀγγέλους πρὸς αὐτὸν μετὰ δώρων πολυτίμων. Ἀλλ' ὅμως

Ὁ Δαβὶδ οὐκ ἠδουλήθη
συμμαχίαν ἀποστείλαι,
ὅπο δύο γὰρ αἰτίων·
μίαν δὲ καὶ πρώτην ταύτην,
μυσσάτμενος τοὺς Τρῶας
ὡς γὰρ λατρεύτας εἰδῶλων,
καὶ δευτέραν πάλιν ἄλλην,
τοὺς Ἑβραίους φοβεῖτο
μὴ ζηλώσουσι τοῖς εἰδώλοις
καὶ λατρεύουσιν ἐκεῖνα.

Ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐκστρατεύσας ἐπὶ Τροίαν,

Φέρνει στρατεύματα Βουλγάρων,
Οὐγκρῶν τε καὶ Μυρμιδόνων.

Ἀς σημειώσωμεν ὅμως ὡς ἐλαφρυντικὴν περίπτωσιν, ὅτι κατὰ τοῦτο μικρὸν μόνον ποιητικὴν ἀδείαν παρήλλαξε τὴν ἱστορίαν, ὡς τότε ἐγράφετο ὑπὸ σοβαρῶν χρονογράφων. Ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον, ὁ Μαλάλας λέγει πρὸς τοὺς ἄλλους: «καὶ ἀπῆλθε μετὰ τῶν Ἀτρειδῶν ὁ αὐτὸς Ἀχιλλεὺς, ἔχων ἴδιον στρατὸν τῶν λεγομένων Μυρμιδόνων τότε, νυνὶ δὲ λεγομένων Βουλγάρων.»

Ἀλλ' εἰς περιεργότατον περιπίπτει ἀναχρονισμὸς ὁ Ἑρμονιακός, ὅταν περιγράφῃ τοὺς ἐπὶ Τροίαν στρατεύσαντας ἥρωας. Μεταξὺ τούτων συγκαταριθμεῖ Κάτωναν τὸν Ῥωμαῖον καὶ τὸν βυζάντιον Ἰωάννην τὸν Τζέτζην, τὸν ὀλίγον προγενέστερον ποιητὴν τῶν Προομηρικῶν, ἄτινα εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἐν ἀρχῇ τοῦ στιχουργήματός του! Ἐτέρω ἔμμετρος μετάφρασις εἰς κοινὴν γλῶσσαν τῆς Ἰλιάδος, ἀλλ' ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἀνωτέρα αὕτη τῆς τοῦ Ἑρμονιακοῦ, εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου, ἡ Ζακυνθίου κατ' ἄλλους, Νικολάου τοῦ Δουκάνου, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον κατὰ Μάϊον τοῦ 1526 ἐν Βενετίας καὶ μετατυπωθεῖσα τῷ 1640 ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ τῷ 1870 ἐν Ἀθῇναις ὑπὸ Αἰμυλίου Λεγάου. Ἡ πρώτη ἐκδοσις φέρει τὴν ἀκόλουθον περίεργον ἐπιγραφὴν: «Ὁ Ὀμηρος Ἰλιάς μεταβληθεῖσα πάλαι εἰς κοινὴν γλῶσσαν, νῦν δὲ διορθωθεῖσα καὶ διατεθεῖσα συντόμως, καὶ κατὰ βιβλία καθὼς ἔχει ἡ τοῦ Ὀμήρου βιβλίος, παρὰ Νικολάου τοῦ Δουκάνου, ἐστὶ μὲν ἡ βιβλίος πᾶν ὀφέλιμος καὶ ὠραία τοῖς ἀναγνώσομένοις, καὶ ἐπειδὴ εἰσὶν ἐν τῇδε τῇ βιβλίῳ πολλὰ λέξεις δεινὰι, ἡγούρ ὁμηρικαί, ἐγένετο καὶ πῖναξ, ἐν ᾧ πῖνακι, εὐρήσεις ταύτας τὰς ὁμηρικὰς λέξεις ἀπλῶς ἐξηγημένας· λάβετε τοιγαροῦν πάντες τὴν βιβλίον, ἵνα ἰδῇτε τὰ ποικίλα κατορθώματα τοῦ

«Ομήρου.» (!) Ἡ ἐκδοσις αὕτη κοσμεῖται δι' ἀτέχνων ἀλλὰ πολυπληθῶν ξυλογραφημάτων, ἀπεικονιζόντων τοὺς ὁμηρικὸς ἥρωας μὲ μεσαιωνικὰς ἐνδυμασίας καὶ ἱπποτικὸν ὅπλισμόν.

Ἡ παράφρασις τοῦ Λουκάνου, μεγάλως ἐνδιαφέρουσα ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν, δὲν εἶναι ἀκριβής· πολλοὶ τῶν ὁμηρικῶν στίχων παραλείπονται ἐν αὐτῇ, ἐνίοι δὲ καὶ παρερμηνεύονται. Ἰδοὺ πῶς ἔχει ἡ ἀρχὴ τῆς Α βραψωδίας:

Τὴν ὁργὴν ἔδε καὶ λέγε,
ὦ θεά μου Καλλιόπην,
τοῦ Πηλεΐδου Ἀχιλλέως,
πῶς ἐγένετο δλεθρία,
καὶ πολλὰς λύπας ἔποισε
εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δὴ πάντας.

Τῆς παραφράσεως προτάσσεται «πίναξ καὶ ἐξήγησις τῶν λέξεων τῶν δεινῶν», ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς ἐξηγεῖται Λεβάντης, ἡ ἐκατόμβη ἐορτὴ τοῦ ἐργέτο μὲ ἐκατόν βώδια, τὸ εἰσαγάγωμεν τὰ τὴν ῥίψωμεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐν ᾧ ἐρμηνεύονται καὶ λέξεις νῦν ἀπλοῦσταται θεωρούμεναι, ὡς ἄφρων, π. λελός, ἀναχωρεῖ μισεύει ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν τόπον, βούν βόιδι, πύργος ἡ τοίρη κλπ.

Καθ' ἃ σημειοῖ δ κ. Σάθας, ἡ παράφρασις αὕτη τοῦ Λουκάνου εἶναι ἡ πρώτη τῆς Ἰλιάδος δημοσιευθεῖσα μεθερμηνεύσεις εἰς ζῶσαν γλῶσσαν, διότι ἡ πρώτη γαλλικὴ ἐτυπώθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (1530), ἡ Ἱταλικὴ μετὰ τεσσαράκοντα ἔξ (1572), ἡ ἀγγλικὴ ἐν ἔτει 1581, ἡ γερμανικὴ τῷ 1620, ἡ βελγικὴ τῷ 1658 καὶ ἡ ἰσπανικὴ τῷ 1788.

Ἐκτοτε ἐπὶ δύο αἰῶνας οὐδεμία ἑτέρα παράφρασις τοῦ Ὀμήρου εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἐδημοσιεύθη, ἂν ἐξαίρεσωμεν τὰς παραφράσεις τῆς Βατραχομουμαχίας. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος (1817—1818) ἐξεδόθη πολύτομος ἔκθεσις βραδύτερον, μετὰ κειμένου, σημειώσεων καὶ εἰκόνων ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος Γεωργίου Ρουσιάδου. Τὴν ἀξίαν τῆς παραφράσεως ταύτης δύναται νὰ κρίνῃ τις ἀσφαλῶς, ἅμα ρίψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὸν πρῶτον στίχον τῆς Ἰλιάδος,

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος,
ὅστις ἐπὶ πλάτυνθη εἰς δύο,

Ψάλε, ὦ Μοῦσα, τὴν ὁργὴν τοῦ τέκνου τοῦ Πηλεΐως, τοῦ θυμωτοῦ, τοῦ ἥρωος, τὸν ἀνδρείου Ἀχιλλέως.

Πρὸς ὀλίγων ἐτῶν (1875) καὶ δ κ. Ι. Πολυλάς ἀπεπειράθη νὰ μεταφράσῃ τὴν Ὀδύσειαν εἰς γλῶσσαν δημώδη. Πεζοὶ δὲ μεταφράσεις ἐξεδόθησαν ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ἀργυριάδου (1868—1869) καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Ἀλ. Σκαλίδου (1870—1874), τῆς δὲ Ἰλιάδος ἐσχάτως (1878) ὑπὸ τοῦ κ. Ἀν. Κωνσταντινίδου.

1. Ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τῶν τοιούτων παραφράσεων δὲν πρέπει νὰ συγκαταλεχθῶσι καὶ αἱ δι' ὠρισμένον τινα σκοπὸν ποιηθεῖσαι ἔκθεσις μεταφράσεις βραψωδίων τινῶν, ὡς ἡ τῆς Ὀδυσσεύς Α ὑπὸ Α. Ρ. Παγκαδῆ, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δυνατοῦ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου παρ' ἡ-

Τὴν τόλμην τῶν ἐπιχειρούντων μεταφράσαι τοῦ Ὀμήρου δριμύτατα ψέγει ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἀμέσως κατωτέρω παρατιθέμεθα· ἂν δ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθεύουσι διὰ τὰς εἰς ξένας γλώσσας ὁμηρικὰς μεταφράσεις, πόσον ἀληθέστεροι δὲν ἀποδεικνύονται δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς μικρὰ μελέτη ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ οἰκείαν τὴν γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Οὐγκώ:

«Ἀγαπητέ μοι φίλε,

»Οἱ μεγάλοι ποιηταὶ ὁμοιάζουσι μὲ τὰ μέγала ἔρρη. Τὰ ἔπη αὐτῶν ψάλλονται ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις, διότι τὰ ὀνόματά των πτερυγίζουσιν εἰς πάντων τὰ χεῖλη. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς ὁ Ὀμηρος ἔσχε τὴν εὐτυχίαν, ἡ μᾶλλον τὴν δυστυχίαν, νὰ εὕρῃ πληθὺν διερμηνέων. Ἀντιγραφεῖς ἄθλιοι καὶ ἐλεεινοὶ μεταφρασταὶ παρεμόρφωσαν τερατῶδως τὰ ἔπη αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀττίου Λαβεῶνος (Attius Labeo) μεταφράζοντες,

Crudum manduces Priamum Priami que pisinnos
[Ὡμὸν ἄς φάγῃς τὸν Πρίαμον καὶ τοὺς παῖδας τοῦ Πριάμου]
μέχρι τοῦ ἡμετέρου Marot, τοῦ ὁμηρικῶς ἥρωος εἰς ἐλεεινοὺς μεγάλους δοῦκας μεταβαλόντες, ἀπὸ Ζωΐλου τέλος τοῦ γραμματικοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὁπόσω μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν πυγμαίων τῶν ἀποπειραθέντων νάνυψώσιν τὸ ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους.

»Μὴ ζῆτε νὰ συναναφύρῃσαι μετὰ τῶν νάνων ἐκείνων. Ἡ μετάφρασίς σου δὲν ἐδημοσιεύθη, καὶ εἶσαι εὐτυχὴς δυνάμενος νὰ τὴν καύσῃς.

»Μετάφρασις Ὀμήρου εἰς τὴν Γαλλικὴν! ἀλλὰ θὰ ἦτο τοῦτο τερατῶδες! Οὐχὶ ὅτι δυσπρεπὴς ἦτο ἐκ τῆς μεταφράσεώς σου, διότι οὔτε ἀνέγνω οὔτε σκοπῶ νὰ ἀναγνώσω ποτὲ αὐτὴν, σοὶ ἐπαναλαμβάνω ὅμως ὅτι μετάφρασις ἔμμετρος οἰοῦντο μετὰ τοῦ ποιητοῦ, παρ' οἰοῦντο γινόμεναι, εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον, χίμαιρα. Καὶ τὸ λέγω ἐγὼ ὁ μεταφράσας πεντακισχιλίους στίχους τοῦ Ὀρατίου καὶ τοῦ Βεργιλίου, οὓς ὅμως ἐπιμελῶς μέχρι τοῦδε ἀπέκρυψα. Ἀλλὰ τὸν Ὀμηρον, κύριε, τὸν θεῖον Ὀμηρον! Πρὸς Θεοῦ!...

»Εἰξεύρεις ὅτι ἡ ἀπλότης μόνον τοῦ Ὀμήρου εἶναι ὑψαλός, καθ' ἣς προσκρούσαντες συνετρίβησαν οἱ μεταφρασταὶ τοῦ; Παρὰ τῇ κυρίᾳ Δασιᾷ ἡ ἀπλότης αὕτη κατέπεσεν εἰς χυδαϊότητα, παρὰ Λαμὸν εἰς αὐχμηρότητα, παρὰ τῷ Βιτωλῇ εἰς μικρολογίαν.

»Ὁ Φραγκίσκος Πόρτης λέγει πού, ὅτι ἵνα ὑμνήσῃ τις τὸν Ὀμηρον ἐπαξίως πρέπει νὰ ἦναι Ὀμηρος καὶ αὐτός. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν μεταφράσῃ τί πρέπει νὰ ἦναι; Σκέφθητι.

»ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ.»

***Π.

μὴν καὶ ἡ γλαφυρὰ καὶ ἀφελεστάτη τοῦ Ζ ὑπὸ Δ. Βικέλα, γενομένη ὅπως καταδειχθῇ ἡ ὁμοιότης τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν πρὸς τὰ δημοτικὰ ἔσματα.

Ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΩΝ ΗΜΑΣ ΑΗΡ

Τί ἤθελε γίνεαι ὁ ἄνθρωπος, τί ἤθελον γίνεαι ὅλα τὰ ζῶα, ἂν δὲν ἠδύναντο ν' ἀναπνεύσωσι τὸν ἀέρα; Ἐξ ὅλων τῶν οὐσιῶν, τῶν ἀναγκαίων πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς, ὁ ἀήρ εἶνε ἡ μᾶλλον ἀναγκαία. Ἀναστείλατε ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἀναπνοὴν, δηλαδὴ τὴν πρᾶξιν ἐκείνην, δι' ἣς εἰσάγεται ἐν τοῖς πνεύμοσιν ὁ ἀήρ, καὶ θέλετε φέρεαι εἰς κίνδυνον τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῶων· καταπαύσατε αὐτὴν, καὶ θέλετε καταστρέψαι τὴν ζωὴν. Ὁ ἀήρ, τὸν ὁποῖον εἰσπνέομεν, ἀποτελεῖ τροφήν τοῦ σώματος, καὶ μάλιστα τὴν κυριωτέραν. Δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν στέρησιν πάσης ἄλλης τροφῆς, δυνάμεθα νὰ συνειθίσωμεν ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν χρεῖαν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ἄνευ βεβαίου κινδύνου τῆς ζωῆς νὰ στερηθῶμεν τοῦ ζωοποιούντος ἡμᾶς ἀέρος. Ἐξ ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τοῦ ἀέρος ἐστὶν ἡ μᾶλλον ἀπαραίτητος καὶ μᾶλλον ἐπείγουσα. Ἀναπνέοντες δὲ τὸν ἀέρα, διατηροῦμεν ἐν ἡμῖν τὰ ὑγιᾶ αὐτοῦ μόρια, καὶ ἐκπνέομεν τὰ ἀκατάλληλα πρὸς τὴν ἡμετέραν ζωὴν. Κατάκλειστοι ἐντὸς στενοῦ χώρου οἱ ἄνθρωποι, δηλητηριάζονται καὶ ἀποπνίγονται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν πνοῆς, διότι ὁ εἰσπνεόμενος ἀήρ ἀποβάλλει ἐντὸς ἡμῶν τὰ θρεπτικὰ αὐτοῦ μόρια καὶ καθίσταται ἀνεπιτήδειος νὰ παρέξῃ πλέον ἡμῖν τὴν ζωὴν. Τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβῇ καὶ εἰς τὰ ζῶα· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ εἰς τὰ φυτὰ, ἅπερ καὶ αὐτὰ διὰ τῶν φύλλων εἰσπνεοῦσι καὶ ἐκπνεοῦσι τὸν περιβάλλοντα αὐτὰ ἀέρα. Ἄνευ ἀνανεώσεως τοῦ ἀέρος, ἡ ἰσχυροτέρα καὶ μᾶλλον σπριγῶσα φυτεία φθίνει καὶ μαραίνεται. Εἰς τὸν ἐλεύθερον καθαρὸν ἀέρα τὰ πάντα τούναντίον εὐημεροῦσι καὶ ἐνδυναμοῦνται.

Ἀπαραίτητος πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζῶων καὶ τῶν φυτῶν, ὁ ἀήρ ἀποτελεῖ πρὸς τοῦτοισι τὸν κύριον ἔρρον διὰ τὴν καὶ τῶν σωμάτων, τὴν μεγάλην ταύτην πρᾶξιν, δι' ἣς παρασκευάζει ὁ ἄνθρωπος τὴν θερμανσιν καὶ τὴν τροφήν αὐτοῦ καὶ δι' ἣς παρασκευάζονται αἱ πλείεσται χημικαὶ μεταβολαὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ἀήρ εἶνε ἡ τροφή τοῦ πυρός· ἄνευ ἀέρος τὸ πῦρ δὲν ἀνάπτει, σβέννυται.

Ὁ ἀήρ εἶνε προσέτι ὁ ἀγωγὸς τοῦ ἡχοῦ· αἱ τοῦ ἀέρος δονήσεις, προσβάλλουσαι τὸ ἀκουστικὸν ὄργανον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρὰ τοῖς ζώοις, καθιστῶσιν αὐτοῖς αἰσθητοὺς τοὺς ἡχοὺς καὶ τοὺς κρότους. Πᾶς ψόφος, πᾶσα βοή, ἀπὸ τῶν βροντῶν τοῦ κεραυνοῦ μέχρι τοῦ ἀσθενοῦς ψιθυρισμοῦ ῥυακίου, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν δονήσεων τοῦ ἀέρος. Ἡ φωνὴ καὶ τὸ ἄσμα, αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ φθόγγοι τῶν ζῶων, ὁ ἐναρθρὸς λόγος τοῦ ἀνθρώπου, παράγονται μόνον διὰ τῆς ἐκβολῆς ποσοῦ τινος ἐσωτερικοῦ ἀέρος, προξενούντος τὰς δονήσεις ἐπὶ τοῦ λοιποῦ περιέχοντος.

Ἀφαιρέσατε τὸν ἀέρα, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὅλης τῆς γῆς θέλει ἐπικρατῆσαι φοικῶδης σιωπῆς, εἰκὼν καὶ συντέλεια τοῦ καθολικοῦ θανάτου.

Ὅ,τι δὲ ἡμεῖς ἀέρα ἡ ἀτμοσφαῖραν ἀποκαλοῦμεν, πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ ἦνε στοιχεῖον τόσον ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν, ὅσον κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅταν παρατηρῶμεν τὴν διαφάνειαν καὶ τὴν φαινομένην ἐλαφρότητα αὐτοῦ. Τὴν σήμερον εἶνε ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὁ ἀήρ εἶνε σῶμα, ἔχον ὠρισμένην βαρύτητα· σύγκειται δὲ ἐκ διαφόρων στοιχείων. Ἐν τῷ ἀέρι περιέχονται ἀναλελυμένα ὅλα αἱ ἄλλαι οὐσίαι, ἃς καταχρηστικῶς ἀποκαλοῦμεν στοιχεῖα, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, ἡ γῆ καὶ τὰ διάφορα μέταλλα. Τοῦτο δὲ βεβαιούται, ὅταν βλέπωμεν τὰ ὑπὸ τῶν φλογῶν ἐπὶ τῆς γῆς καίόμενα σώματα, οἷον λίθους τινὰς, ξύλα, φυτικάς ἢ ζωϊκὰς οὐσίας, μεταβαλλόμενα εἰς ἀτμὸν ἢ εἰς καπνὸν καὶ ἀναμιγνύόμενα ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος ἀέρος. Καὶ αὐτὰ τὰ σώματα, ἅπερ σήπονται καὶ ἀποσυντίθενται, μόνον ἐλάχιστον μέρος αὐτῶν ἐν εἶδει κόνεως ἐπὶ τῆς γῆς ἐγκαταλείπουσι, τὴν δὲ πλείστην αὐτῶν οὐσίαν ἐξατμιζομένην μετὰ τοῦ ἀέρος συγχέουσι. Καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲν ἐλάμβανε διὰ τῆς τροφῆς ἀρκούσαν ἀναψυχὴν, ἤθελεν ἐντὸς ὀλίγου ἀπολέσει ἀπάσας τὰς σημαντικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἅτε τοῦ σώματός του διηνεκῶς ἐξατμιζόμενον ἐν τῷ ἀέρι, ἐξ οὗ λαμβάνει ὡς ἀντάλλαγμα νέας καὶ καταλλήλους θρεπτικὰς οὐσίας.

Ἀλλὰ τὴν βεβαιωτέραν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ ἀήρ σύγκειται ἐκ ποικιλωτάτων στοιχείων, παρέχουσιν ἡμῖν τὰ κατὰ τὸν οὐρανὸν θαυμάσια καὶ εὐεργετικὰ φαινόμενα, ἅπερ ἀποκαλοῦμεν μετέωρα. Ὁ αἰθριώτερος οὐρανὸς δύναται ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν νὰ καλυφθῇ ὑπὸ μαύρων νεφῶν, ἐν αὐτῇ τῇ ἀτμοσφαίρᾳ παρασκευαζομένων, καὶ νὰ χύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς κρουνοὺς βροχῆς, ποιούσης αὐτὴν γόνιμον, ἢ δλοκλήρους καταπλημμυρίζουσας χώρας.

Ὅ,τι δὲ ἐν καιρῷ θέρους καταπίπτει ὡς γονιμοποιῶν βροχὴ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἡμῶν ἡ περιπλανᾶται ὡς ἀπειλητικὸν νέφος, φέρον χάλαζαν, ἐν ὧρα χειμῶνος καταβαίνει ἐν εἶδει νιφάδων χιόνος, ἵνα σκεπάσῃ καὶ διαθερμάνῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ψύχους νεναρκωμένην γῆν. Ἡ δὲ δρύς καὶ ἡ πάχνη εἰσὶν ὑποστάσεις τοῦ ἀέρος. Καὶ δὲν πρέπει τις ἀρά γε νὰ ἐκλάβῃ ὁλόκληρον τὴν περιβάλλουσαν τὴν γῆν ἀτμοσφαῖραν ὡς θάλασσαν ὕδατος λεπτοτέρου τῆς οὕτω παρ' ἡμῶν καλουμένης οὐσίας;

Ἐντὸς τοῦ ἀπεράντου αἰθερίου ὠκεανοῦ ὑπάρχουσιν ἡ σχηματίζονται καὶ τὸ ἐν εἶδει καταπιπτόντων ἀστέρων μετάρσιον πῦρ, καὶ οἱ συνεχῶς ἐπὶ τῆς γῆς πίπτοντες ἀερόλιθοι. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσὶ σώματα στερεὰ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ πυρίτου συνιστάμενα, ἔξωθεν μὲν μελανὰ, ἔσωθεν δὲ ξανθόλευκα· συνήθως δὲ κατὰ

τὴν πτώσιν αὐτῶν φαίνονται περικυκλωμένα ἐντὸς πυρίνης σφαίρας, ἥτις διαρρήγνυται εἰς τὰ ὕψη μετὰ μεγάλου κρότου καὶ ῥίπτει τὸν περιεχόμενον λίθον. Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ εἰρημένα μετέωρα. Εἰσὶν ἄρα γε ὕλαι, προερχόμεναι ἐξ ἄλλων οὐρανίων σωμάτων καὶ εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς γῆνης ἑλξέως, ἢ σχηματίζονται ἐν αὐτῇ τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῆς περιεχομένων οὐσιῶν; Οὐδόλως ἀπίθανον εἶνε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι καθὼς διὰ τοῦ πυρὸς ἀναλύονται καὶ εἰς καπνὸν καὶ ἀέρα μεταβάλλονται λίθοι καὶ μέταλλα, οὕτω δι' ἀγνώστων τοῖς ἀνθρώποις δυνάμεων καὶ συνδυασμῶν συντίθενται ἐκ τῶν ἀερίων οὐσιῶν καὶ κατασκευάζονται μέταλλα καὶ λίθοι καταπίπτοντες ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὅσον πλεῖστον προσεγγίζει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ὁ ἀήρ, τόσον περισσότερον πυκνοῦται, διαφθείρεται καὶ νοσώδης ἀποβαίνει. Τοῦναντίον δὲ ὅσον ὑψηλότερος καὶ μᾶλλον μακρυσμένος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους εἶνε, τοσοῦτον καθαρώτερος, ἀραιότερος καὶ ὑγιεινότερος καθίσταται. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων γίνεται τοσοῦτον λεπτός, ὥστε μόλις δύναται τις νὰ εἰσπνεύσῃ αὐτόν· δύο δὲ μίλλια κατ' ὀρθὴν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν ἡμῶν εἶνε ὅλος ἀκατάλληλος εἰς τὴν ζωὴν τῶν γηγένων ὄντων. Οὐδὲν πτηνόν, οὐδ' αὐτὸς ὁ ὑψιπέτης ἀετὸς, ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου ἀτμοσφαιρικοῦ ὠκεανοῦ, εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ὁποίου ἐνδιαιτώμεθα ἡμεῖς.

Ἄλλ' ἐν τῷ στρώματι, ἐν ᾧ δύνανται νὰ ἀναπνεύσωσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντα πλάσματα, ὁ ἀήρ ἐστὶ λίαν σωτήριος. Ἐνταῦθα, ἔχων τὴν ἀπαιτούμενην πυκνότητα, διατηρεῖ καὶ ἐνδυναμῶναι τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, συνθλάττων καὶ ἀνακλῶν ἐκάστην αὐτῶν ὡς διὰ μυρίων σκαφίων ἢ φακωτῶν ὕλων. Οὕτω διατηρεῖται ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ἥτις ἄλλως ἤθελε καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ψύχους. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων μόλις ὀλίγιστα ζῶσι ζῶα, καὶ αὐτὰ τὰ φυτὰ καταστρέφονται, καὶ αὐτὴ ἡ συνήθως ὑψηλὴ ἐλάτῃ μόλις φθάνει τὸ ὕψος μετρίου θάμνου. Τὸ ἀραιὸν τοῦ ἀέρος εἰς τὰ ὕψη ἐκεῖνα εἶνε αἰτία τοῦ ὑπερβολικοῦ ψύχους, τοῦ καταστρεπτικοῦ πάσης ζωῆς φύσεως. Χιόνες ἀδιάλυτοι καλύπτουσιν αἰώνως τὰ ὑψηλὰ ὄρη, καὶ τοὶ κείμενα ἐκάντας χιλιάδας ποδῶν πλησιέστερον ταῖς ἀκτῖσι τοῦ ἡλίου ἢ αἱ χαμηλαὶ κοιλάδες, ἥθελον δὲ βεβαίως ἐπισωρευόμεναι σχηματίσει νέα ὄρη ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἂν ἡ φυσικὴ τῆς γῆς θερμότης δὲν διέλυε κατὰ μικρὸν τὰ κατώτερα αὐτῶν στρώματα, μεταβάλλουσα αὐτὰ εἰς πηγὰς καὶ εἰς καταπίπτοντα ὕδατα, δι' ὧν σχηματίζονται οἱ περὶ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοί.

Καθὼς δὲ τὴν δύναμιν τῆς θερμότητος, οὕτω

καὶ τὴν δύναμιν τοῦ φωτὸς ἐπαυξάνει ἡ τοῦ ἀέρος κατὰλληλος πυκνότης, καὶ τὰ πάντα θαυμασίως λαμπρὰ ἀναδεικνύει. Ἐν ἀνεφέλῳ τοῦ θέρους ἡμέρᾳ οὐδεὶς ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς δύναιται ν' ἀτενίσῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὸν περιλαμπρὸν οὐράνιον χῶρον. Ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων τοῦναντίον φαίνεται ὁ οὐρανὸς ἡττον φαεινός, χρώματος δὲ κυανοῦ βαθέος, σχεδὸν πρὸς τὸ μέλαν ἀποκλίνοντος, ὁ δὲ ἡλῖος ἀσθενεστερὰς ἔχει τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀστέραις ὀλιγότερον στίλβουσιν. Ἄν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναβῇ τις εἰς ὑψηλότερας ἔτι χώρας ἤθελε βεβαίως εἶδει τὸν ἡλῖον γυμνὸν ἀκτῖνων παριστάνοντα τὴν ὀψιν πλησιφαοῦς σελήνης ἐν τῷ σκοτεινῷ στερεώματι. Καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος, ὁ μᾶλλον ἰσχυρὸς ἐν τοῖς κατωτέροις τῆς ἀτμοσφαίρας ἡμῶν στρώμασιν, ἐξασθενεῖ κατὰ λόγον τῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀναψώσεως ἡμῶν· εἰς δὲ μεγαλειτέραν ἀραιώσιν τοῦ αἰθέρος, δὲν ἀκούεται πλέον δι' ὧτα ἀνθρώπων ὁ ἥλιος.

Ὁ μεταρσίος ὠκεανὸς εὐρύσκεται εἰς διηλεκτὴ κίνησιν καὶ ἀναθρασμὸν. Ὅτε μὲν συνταράττουσιν αὐτὸν ἀφανῶς αἱ ἀπὸ τῆς γῆς ἀναθυμιάσεις, ὅτε δὲ αἱ διὰ τῆς θερμότητος διαστελλούσαι αὐτὸν ἡλιακαὶ ἀκτῖνες· ἄλλοτε δὲ πιθανῶς διεγείρεται ὑπὸ τῆς ἐλκυστικῆς δυνάμεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Τοιαύτην τινὰ κίνησιν δὲν παράγει καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης ἢ σελήνης, προξενούσα ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς τὰς τακτικὰς ἐπαναλαμβανόμενας παλιρροίας;

Τὰς κινήσεις καὶ ἀραιώσεις ταύτας τῆς ἀτμοσφαίρας ἀποκαλοῦμεν ἀνέμους, καταιγίδας, τυφῶνας, λαίλαπας· εἰσὶ δὲ οἷονε ποταμοὶ ἀέριοι, ἔχοντες ἴδιον καὶ ὠρισμένον ροῦν, καὶ ἀποδεικνύουσιν ἀριδῆλως, ὅτι καὶ ὁ ἀήρ, καίτοι ἀόρατος, ἀποτελεῖ σῶμα φυσικόν. Ὅταν σφοδρῶς ἀνέμου ἐπιφορὰ, προσβάλλουσα μετὰ πατάγου χωρίον τι, ἀφαρπάσῃ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τὰς στέγας, κρημνίσῃ τοίχους, ἐκρίζωσῃ δένδρα, ταῦτα πάντα δὲν προέρχονται ἐκ μόνης τῆς ταχύτητος τοῦ ἀέρος, ἀλλ' εἰσὶ κατὰ μέγα μέρος ἀποτελέσματα τοῦ ἀερίου ὄγκου, συντρίβοντος πᾶν τὸ παρέχον αὐτῷ ἀντίστασιν. Ἡ ταχύτης πολλὰ πλάσιάζει βεβαίως τὴν δύναμιν, ἀλλὰ δὲν γεννᾷ αὐτήν. Πολλὰ τῶν πτηνῶν φθάνουσι τῶν ἀνέμων τὴν ταχύτητα, καὶ ὁμῶς ἡ ταχύτης αὐτῇ δὲν παρέχει αὐτοῖς ὁμοίαν τινὰ δύναμιν. Ἀλλοτε ὁμῶς, καὶ ἰδίως ἐν τῇ διακεκαυμένη ζώνῃ, λαίλαπες διατρέχουσι μέχρις ἐξήκοντα γαλλικῶν μέτρων διάστημα εἰς πᾶν δεύτερον λεπτόν, ὁπερ ἀποτελεῖ τεραστίαν ταχύτητα, ὑπερβαίνουσαν ἐπτάκις καὶ ὀκτάκις τὴν ἐν τοῖς σιδηροδρόμοις συνήθῃ τῶν ἀτμαμαζῶν πορείαν.

Πᾶσα βιαία διάσεισις τῆς ἀτμοσφαίρας, ἡ γούν τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς ἀέρος, ἐστὶν ἐπανάστασις καὶ ἀνακύκλσις τοῦ ἀερίου ὠκεανοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναπνεύμεν, καὶ ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν

καταπληκτικωτέρων τῆς φύσεως θεαμάτων. Οὐδὲν ὄντως τρομερώτερον καταιγίδος, ὅταν αὕτη παταγοῦσα φέρεται ἐπὶ τὰς χώρας τῆς γῆς, ὅταν πρόρριζα ἀνασπᾷ μεγάλα καὶ δυνατὰ δένδρα καὶ ὡς ἐλαφρὰ ἄχυρα ἀναρρίπτῃ αὐτὰ· ὅταν μετὰ πολλοῦ κτύπου ὁλόκληρα δάση ἄρδην διαφθείρῃ, τὰ δὲ στερεώτερα οἰκοδομήματα διασειῇ ἢ εἰς σωρὸν μεταβάλλῃ ἐρειπίων· ὅταν ποταμούς εὐρυέοντας κωλύῃ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, ἐξογκόνῃ τὰ ὕδατα αὐτῶν καὶ οἷονε φαίνεται βιάζουσα αὐτοὺς νὰ στρέψωσι τὰ ρεῖθρα τῶν πρὸς τὰς πηγὰς· ὅταν ἀπογυμνῇ τὰς τῶν ὀρέων λαγόνας καὶ τὰς ἀπορρώγας πέτρας διαρρήγνῃ. Ὁ μέγας βρόμος, ὁ πάταγος, ἀντηχῶν εἰς τὰ ὕψη τοῦ αἰθέρος ἐν τοῖς κοιλωμασι τῆς γῆς, ἐπαυξάνει τὴν φοίτην. Σπουδῇ φεύγουσιν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν ἡμῶν οἷονε ἐπτερωμένα τὰ μαῦρα τοῦ οὐρανοῦ σύννεφα, ἐντρομα δὲ τὰ πτηνὰ πετῶσι πρὸς τὰς φωλεὰς τῶν καὶ τὰ θηρία ὠρυόμενα κρύπτονται εἰς τὰς καταδύσεις αὐτῶν.

Ἐτι ὁμῶς φρικωδέστερα τῆς καταιγίδος ταύτης εἶνε ἡ ἐπὶ τῆς θαλάσσης συμβαίνουσα. Ἐν τῇ θαλάσσῃ ἴστοι πολυόζοι καὶ πελώριοι, δίκην καλάμου, συνθλάττονται, μυρίανδρα δὲ καὶ σιδηρόστερα πλοῖα ὡς ἀκάτια ἐπὶ τῶν σκοπέλων συντρίβονται, ἢ αὐτανδρα καταποντίζονται. Ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀναμιγνύεται ἡ λαίλαψ μετὰ τοῦ κλύδωνος, ὁ βόμβος τῶν ἀνέμων μετὰ τοῦ βρουχῆματος τῶν κυμάτων, ἅτινα ἐν τῇ φοβερᾷ αὐτῶν ἀναστατώσει φαίνονται ποτὲ μὲν ὅτι ἀποκαλύπτουσι τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς, ποτὲ δὲ ὅτι ἀναρρίπτουσι τὰ ἀφρίζοντα αὐτῶν ὕδατα μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ὁλοῦ.

Αἱ ἀπειλαὶ τῆς ἡγρωμένης φύσεως ἀναγκάζουσι τὸν ἐνδοιαστὴν νὰ πιστεύσῃ καὶ τὸν ἀμαρτωλὸν νὰ προσευχηθῇ. Τότε ἡ ἰσχὺς τῶν ἡμῶν θεῶν τῆς γῆς, τῶν ἐμποιούντων τοῖς ὄχλοις φόβον, τῶν πολυμνήτων, ἀναφαίνεται εὐτελὲς κενοδοξία, πομφόλυξ, φλῆναφος.

Αἱ φρικτόταται τρικυμῖαι καὶ αἱ τρομερώταται λαίλαπες συμβαίνουσιν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ ἡλίου διακεκαυμέναις χώραις. Ἐτι καὶ σήμερον ἔντρομος γίνεται ὁ κάτοικος τῆς Αἰγύπτου, ὅταν ὁ καυστικὸς καὶ θανατηφόρος ἀνεμὸς, ἐν αὐτὸς χαμσὶν ἀποκαλεῖ, πνεύσῃ ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Ὁ συνήθως αἶθριος καὶ λαμπρὸς οὐρανὸς τῆς χώρας ἐκείνης αἶφνης θολοῦται καὶ συννεφεῖ· ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου φαίνεται κατακόκκινος· ὁ ἀήρ, λαμβάνων σκοτεινὰς χρῶμα, οἷονε ὑπὸ κονιορτώδους ἀτμοῦ πεπληρωμένος, γίνεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καυστικώτερος. Ἐν τῷ ἅμα τὰ φυτὰ μαραίνονται, τὰ φύλλα ἀποξηρανθέντα πίπτουσιν ἀπὸ τῶν δένδρων· ἡ θερμότης κατὰ μικρὸν μεταδίδεται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μᾶλλον ψυχρὰς οὐσίας, εἰς τὰ μάρμαρα, εἰς τὴν γῆν, εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀνθρώποι καὶ ζῶα κρύπτονται εἰς

τὰ ὑπόγεια, εἰς τὰ σπήλαια, εἰς τὰς ὀπὰς τῆς γῆς, ἵνα διαφύγωσι τὰς ἀμέσους καταφορὰς τοῦ ὀλεθρίου αὐτοῦ ἀνέμου. Οὐαὶ ἐκεῖνῳ, ὃν τινα προσβάλλει ὁ χαμσὶν· παρὰ χρῆμα πνίγεται ὁ δυστυχὴς καὶ πίπτει νεκρός.

Παραπλήσιός ἐστι καὶ ὁ ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Ἀραβίας πνέων φαρμακερὸς σιμόν. Ὅταν ἐξαπίνης ἐγερθῇ, ἅπασα ἡ ἀτμοσφαῖρα γίνεται διὰ πυρος καὶ ἐρυθροειδής. Συριγγὸς καὶ ψόφος συνοδεύουσιν αὐτὸν, θειώδης δὲ καὶ πνιγερὰ ὁσμὴ ἔπεται κατόπιν αὐτοῦ. Ἐν ὀφθαλμοῦ ῥοπῇ διαφθείρει πᾶν τὸ προστυχὸν αὐτῷ· ὡς ἀστραπὴ φονεῖει πᾶσαν ζῶσαν ψυχὴν, μὴ δυνηθεῖσαν ἐγκαίρως νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς δηλητηρίου αὐτοῦ πνοῆς.

ZSCHOKKE.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΝΔΡΕΣ. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ Η ΤΥΧΗ

Ἐκ τῶν τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α'.

Οὐδέποτε ἐγένοντο πράξεις μεγάλαι καὶ κατὰ συνέχειαν, αἱ ὁποῖαι νὰ προέκυψαν ἐκ συμβεβηκότος ἢ τῆς τύχης· σπανίως βλέπει τις τοὺς μεγάλους ἀνδρας νὰ ἀποτυγχάνωσιν εἰς τὰς ἐπικινδυνωτάτας τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Θεωρήσατε τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν Καῖσαρα, τὸν Ἀννίβαν, τὸν μέγαν Γουσταῦον· πάντοτε ἐπιτυχάνουσι. Μήπως διότι εἰσὶν εὐτυχεῖς γίνονται οὕτω μεγάλοι; Ὁχι· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσιν ἄνδρες μεγάλοι, καθυποτάττουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν εὐτυχίαν· ἅμα δὲ τις θελήσῃ νὰ μελετήσῃ τοὺς μοχλοὺς τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν, μετ' ἐκπλήξεως ἀνακαλύπτει ὅτι τὸ πᾶν εἶχον πράξει πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν.

Ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μόλις ἠδῶν, κατακτᾷ μετὰ δρᾶκα ἀνδρῶν μέρος τῆς οἰκουμένης. Ἦτο τοῦτο ἄρα γε ἀπλῆ τις ἐξ αὐτοῦ ἐκχείλισις, εἰδὸς τι κατακλυσμοῦ; Ὁχι· τὸ πᾶν ὑπολογίζεται μετὰ βαθυνοίας, ἐκτελεῖται μετὰ τόλμης, διεθύνεται μετὰ φρονήσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται ἐν ταῦτῳ μέγας πολεμιστῆς, μέγας πολιτικὸς, μέγας νομοθέτης. Κατὰ δυστυχίαν, ἅμα ὡς κατέφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, ὁ νοῦς του διεστράφη καὶ διεφθάρη ἡ καρδία του. Ἐνῶ ἤρξατο μετὰ ψυχὴν τοῦ Τραϊανοῦ, ἐτελεύτησεν ἔχων καρδίαν Νέρωνος καὶ ἦτο Ἡλιογαθάλου.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Καῖσαρ ὥρμησεν εἰς τὸ στάδιον τοῦ λίαν ὀφέ· ἐνῶ δὲ ἡ νεότης αὐτοῦ ἦν ἀδρανὴς καὶ ἐξηρηλωμένη, κατέληξεν ἔχων ψυχὴν ἐνεργητικωτάτην, εὐγενεστάτην, ὠραιότατην.

Ὁ δ' Ἀννίβας, ὁ πάντων τολμηρότατος καὶ ἴσως ὁ καταπληκτικώτατος, ὁ τοσοῦτον θαρραλέος, τοσοῦτον βεβαίος, τοσοῦτον εὐρύς ἐν παντί· ὅστις εἰκοσιεξαέτης συλλαμβάνει ἐν φρεσὶ τὸ μόλις καταληπτὸν, ἐκτελεῖ τοῦτ' ὁπερ ὤφειλε νὰ θεωρῇται ἀδύνατον, ὅστις παραιτούμενος πᾶ-

σης πρὸς τὸν τόπον του συγκοινωνίας, διαπερᾶ-
 λαοὺς ἐχθρικοὺς ἢ ἀγνώστους, τοὺς ὁποίους πρέ-
 πει νὰ προσβάλῃ καὶ νικήσῃ, ἀναρριχᾶται ἐπὶ
 τῶν Πυρηναιῶν καὶ τῶν Ἀλπεων, ἀνυπερβλήτων
 πρότερον πιστευομένων, κατέρχεται δὲ εἰς τὴν
 Ἰταλίαν ἀπλῶς ἵνα ἀγοράσῃ ἀντὶ τῆς ἡμισείας
 αὐτοῦ στρατιᾶς τὴν μόνην ἀπόκτησιν πεδίου
 μάχης, μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ πολεμήσῃ ὅς-
 τις κατέχει μὲν, διατρέχει καὶ κυβερνᾷ τὴν
 Ἰταλίαν αὐτὴν ἐπὶ δεκαεξ ἔτη, φέρει δὲ πλει-
 στάκις εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπωλείας τὴν τρομε-
 ρὰν καὶ ἐπιφοβὸν Ῥώμην, δὲν ἀπολύει δὲ τὴν
 λείαν του παρ' ὅτε ἀντεφარμύζεται κατὰ τῆς
 πατρίδος του τὸ μάθημα ὅπερ αὐτὸς ἐδίδασκεν,
 ὅτε φέρουσι τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον εἰς τὴν Ἀ-
 φρικτὴν, θὰ πιστεύῃ τις ὅτι ὀρεῖται τὰ ἄθλα του
 μόνον εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν τῆς τύχης καὶ τὴν
 εὐνοίαν τῶν περιστάσεων; Ἀναμφιβόλως, ἔ-
 πρεπε νὰ ἔχῃ ψυχὴν ἐκ τῶν ἰσχυρωτάτων, ἔ-
 πρεπε νὰ ἔχῃ ἰδέαν λίαν ὑψηλὴν περὶ τῆς ἐαυ-
 τοῦ ἐν τῷ πολέμῳ ἐπιστήμης αὐτοῦ, ὅστις ἀνε-
 ρωτώμενος ἀπὸ τὸν νεαρὸν αὐτοῦ νικητὴν, δὲν
 ἐδίστασε νὰ τάξῃ ἐαυτὸν, καίπερ ἡττημένον, ἀ-
 μέσως μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Πύρρον,
 οὓς ἐθεώρει ὡς τοὺς κορυφαίους ἐν τῇ πολεμικῇ.

Πάντες οὗτοι τῆς ἀρχαιότητος οἱ μεγάλοι
 στρατηγοὶ, καὶ ὅσοι βραδύτερον ἐβάδισαν ἐπὶ
 τὰ ἔχνη των, δὲν κατώρθωσαν μεγάλα ἢ συμμορ-
 φούμενοι πρὸς τοὺς κανόνας καὶ τὰς φυσικὰς ἀρ-
 χὰς τῆς τέχνης, διὰ τῆς ἀκριθείας δηλονότι τῶν
 συνδυασμῶν καὶ τῆς ἐλλόγου συγκρίσεως τῶν
 μέσων καὶ ἀποτελεσμάτων, τῶν δράσεων καὶ
 τῶν ἀντιδράσεων. Οὕτω μόνον ἡδυνήθησαν νὰ ἐ-
 πιτύχωσιν, οἷαδὴποτε ἄλλως καὶ ἂν ἦτο τῶν ἐ-
 πιχειρημάτων αὐτῶν ἡ τόλμη, ἡ τῶν κατορθω-
 μάτων αὐτῶν ἡ ἔκτασις. Οὐδέποτε δ' ἔπαυσαν
 νὰ σπουδάζωσι τὸν πόλεμον ὡς ἐπιστήμην ἀ-
 ληθῆ. Διὰ τοῦτο εἶναι τὰ μεγάλα ἡμῶν πρό-
 τυπα καὶ μόνον μιμούμενός τις αὐτοὺς δύναται
 νὰ ἐλπίζῃ πρὸς αὐτοὺς νὰ προσεγγίσῃ.

Πολλοὶ ἀπέδωκαν τὰς μεγάλας τῶν πράξεών
 μου εἰς τὴν τύχην, δὲν θὰ ὀκνήσωσι δὲ νὰ θεω-
 ρήσωσιν ὡς ἀτυχίας τὰ σφάλματά μου ὅταν ὁ-
 μως γράψω τὰς ἐκστρατείας μου, βεβαίως θὰ
 ἐκπλαγῶσι βλέποντες ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο ταύ-
 τας περιστάσεις καὶ πάντοτε, αἱ πνευματικαὶ
 μου δυνάμεις ἐνήργησαν ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὰς
 ἀρχάς.

ΣΤΙΧΟΙ

Προσφιλέστατε Παῦλε,

Πρὸ τινων μνηῶν ἀπέθανεν ἐν Ῥώμῃ ὁ διά-
 σσημος ἀστρονόμος Ἀγγελος Σέκκης, ὁ δὲ ποιη-
 τὴς Revere συνέταξεν εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ τὸ
 ἐξάστιχον τοῦτο :

Te non accoglierà la breve zolla
 E poco fia l'onor di sculta pietra

Con peritose e tumide parole,
 Imperocchè tu cittadino dell'etra
 A far la voglia del pensier satolla
 Riposo avrai nel padiglione del sole.

Ὁ Σέκκης κατέτριψεν ὅλον σχεδὸν τὸν ἐπι-
 στημονικόν του βίον ἐξετάζων τὸν ἥλιον καὶ ἰ-
 δοὺ διατὶ ὁ ποιητὴς τὸν ἐνταφιάζει ἐκεῖ.

Τὸ ἐξάστιχον τοῦτο παρέφρασα αὐτοσχεδῶς
 ἐπὶ τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμπλοίου *Fiume* πορευ-
 μένος ἀπὸ Λευκάδος εἰς Τεργέστην. Πᾶρ' ἐτο καὶ
 δὸς το εἰς τὴν Ἑστίαν μας, ἂν τὸ κρίνης ἄξιον
 αὐτῆς.

Γιὰ σὲ τὸ μνημα εἶναι στενὸ κ' εἶναι φτωχὸ τὸ χῶμα
 Ποῦ σῶδωκαν γιὰ στῶμα.

Καὶ κρύα εἶναι τὰ μάρμαρα καὶ κούφια εἶναι τὰ λόγια
 Ποῦ χρυσωμένα λάμπουνε ἔς τοῦ Χάρου τὰ κατώγη.

Ἐσὺ, δημότης τ' οὐρανοῦ, παιδί τοῦ γαλαξία
 Γιὰ νὰ χορτάσῃς τῆς ψυχῆς τὴ δίψα, τὴ μανία,
 Πᾶρε τὸν ἥλιο σου ταφῇ. . . Εἶναι ὁρονὶ δικό σου
 Τάστ' ἐρὶ πῶδωκε φτερεὰ καὶ φῶς ἔς τὸ λογισμό σου.

Ἐν Μιράνῳ, 2 Αὐγ. 1878.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΑΡΙΤΗΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ὁμοιάζοντες ἀει-
 κινήτους σίφωνας, οὐδέποτε ἡσυχάζοντες, τινὰς
 σόμενοι ἀκαταπαύστως ὡς βραχέντες σκύλοι
 διαιροῦντες οὕτως εἰπεῖν ἐαυτοὺς εἰς τεμάχια
 ἵνα ὧσι πανταχοῦ παρόντες, οὐδέποτε προσέ-
 χοντες εἰς τοὺς λόγους τῶν ἄλλων, οὐδὲ περιμέ-
 νοντες ἀπάντησιν εἰς ὅσα οἱ ἴδιοι ἐρωτῶσιν. Οἱ
 τοιοῦτοι ἄνθρωποι δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι θα-
 λασσοζάλη τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου.

* * Ἡ ἀληθὴς φιλοφροσύνη εἶνε ἀπλοῦν προ-
 οἶμιον τῆς φιλίας.

Ἐκ μεταφράσεως διατάξεως τῆς ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς
 τοῦ Νομοῦ Σηκουάν (Γαλλίας), περιλαμβανομένης ἐν τῇ
 ἐσχάτῳ δημοσιευθείσῃ ἀξιολόγῳ πραγματεία τοῦ ἱατροῦ
 κ. Γεωργίου Χ. Βάφα «Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ ἱατρικὴν ἐποψίαν»,
 ἀποσπῶμεν τὰ ἐπόμενα, δι' ὧν συνοψίζονται ἄριστα τὰ εἰς
 τὰς οἰκίας ἀφορῶντα ὑγιεινὰ μέτρα. Σ. τ. Δ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Μέσα δεικνύον ἐπιτυχάνεται τὸ ὑγιεινὸν τῶν οἰκημάτων.

Α'. Ἀερισμός.—Ὁ ἀήρ τῶν οἰκημάτων δέον
 νὰ ἀνανεοῦται καθ' ἐκάστην, τὴν πρωΐαν, πρὶν
 αἱ κλῖναι στρωθῶσιν. Ὁ δὲ ἀερισμὸς ἐπιτυχά-
 νεται οὐ μόνον διὰ τῆς διανοίξεως τῶν θυρῶν
 καὶ παραθύρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐστιῶν, αἱ-
 τινες οὐσιωδῶς συμβάλλουσι πρὸς τοῦτο ὥστε
 πρέπει αὐταὶ νὰ θεωρῶνται ἀναπόφευκτοι εἰς
 τὰς ἐχούσας μίαν μόνην πρόσοψιν οἰκίας, ὅπως
 καὶ εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ ὕπνου. Πρέπει δὲ
 καθ' ὅλου νὰ ἀποσκορακισθῇ ἡ κακίστη ἐξίς τοῦ
 φράττειν τὰς ἐστιάς, ἵνα δῇθεν πλειοτέρα διὰ
 τούτου θερμότης ἐν τοῖς δωματίοις διατηρῇται.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κλινῶν δέον νὰ ἦνε, κατὰ τὸ
 δυνατόν, ἀνάλογος τῆς χωρητικότητος τοῦ δω-
 ματίου, οὕτως ὥστε, εἰς ἕκαστον τούτων νὰ
 ἀντιστοιχῇ διὰ πάντα ἄνθρωπον 14 κ. μ. ἀέ-
 ρος, ἐκτὸς τοῦ ἀερισμοῦ.

ΑΘΗΝΑΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΘΕΛΡΗΜΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.